

Pazolini 4

Il comunismo

KPI mladima!

Apologija

I Markuze među laskavcima?

12. DECEMBAR

Beleške za poeziju na laponskom

Referat pripremljen za kongres
Radikalne partije

Trasumanar e organizzar

Injacio Butita: „Ja sam pesnik“

Beleške za poeziju na južnjačkom
dijalektu

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Pier Paolo Pasolini
KOMUNIZAM
IZBOR TEKSTOVA
1968–75.

Svi izvori su navedeni uz tekstove.

Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2013–2015.

aleksa.golijanin@gmail.com

<http://anarhija-blok45.net1zen.com>

ZAJEDNIČKA ARHIVA

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

Četvrti deo
Komunizam

Na grobu Antonija Gramšija (1891–1937), Rim, 1957.

ŽAN DIFLO:

Na čemu, u krajnjoj liniji, počiva ta etika odbijanja?

PAZOLINI:

Možda, izvorno, na žalu za prošlošću. Dopuštam da to osećanje može biti konzervativno, ali to je sa mnom tako. U poemi „Beznadežna vitalnost“ napisao sam da sam postao komunista zato što sam konzervativan.

P. P. Pasolini, „Il sogno del Centauro. Incontro con Jean Dufflot, 1969–1975“, Saggi sulla politica e sulla società, 1999, str. 1445. U navedenoj poemi, Pazolini kaže: „Ja sam komunista/ iz nagona za samoodržanjem!“ (*Una disperata vitalità*, 1964)

KPI mladima! i Apologija

UVOD (AG)

Postoje dve verzije poeme. Prva je objavljena u časopisu *L'Espresso*, 16 . IV 1968, a druga, konačna, u časopisu *Nuovi argomenti*, br. 10 (izdanje za period april-jun 1968). Razlike su uglavnom u nijansama. Ovde je, kao glavni tekst, prevedena druga, konačna verzija, kasnije reprodukovana u zbirci *Empirismo eretico (Jeretički empirizam, 1975)* i Pazolinijevim sabranim spisima. Razlike iz prve verzije su navedene u fusnotama i, u jednom slučaju, u posebnoj zagradi.

Poemu je pratila i „Apologija“, u kojoj je Pazolini objasnio svoje razloge za ton i pristup koji je usvojio u pisanju poeme i dalje razvio neka svoja zapažanja. U celini gledano, reč je pravom dokumentu, ali i jednoj od najsnažnijih poruka koju je neki intelektualac iz tog vremena ostavio za sobom.

Kontekst su studentski pokret i politička klima u Italiji 1968, a neposredan povod sukob studenata i policije na Arhitektonskom fakultetu u Rimu, u Vale Đulija, 1. III 1968 („La battaglia di Valle Giulia“, „Bitka u Vale Đulija“). Bio je to prvi nasilni odgovor studenata na policijsku represiju. Prethodnog dana (29. II), policija je izbacila studente koji su mirno okupirali zgradu fakulteta i tamo postavila svoje obezbeđenje. Već sutradan, oko 4.000 studenata je napalo zgradu i fizički se obračunalo s policijom. To je faza sukoba na koju se Pazolini osvrće i koja je kasnije bila proglašena za prvu pobjedu studentskog pokreta. Međutim, u toku dana pristigle su nove policijske snage i usledili su još žešći sukobi, u kojima je povređeno preko 100 policajaca i skoro 500 studenata, dok ih je 232 bilo uhapšeno.

Sve to danas izgleda kao tipična epizoda iz perioda 1968–1969. Studentski stavovi su takođe bili tipični: iza bučne retorike, sa maksimalističkim zahtevima (Pazolini: „na rečima polazete pravo na sve...“), stajala je realpolitička agenda, ograničena na kritiku rigidnog i ekskluzivnog

Uvod	5
KPI mladima!	9
Apologija	17
I Markuze među laskavcima?	22
12. decembar	25
Beleške za poeziju na laponskom	31
Referat pripremljen za kongres Radikalne partije	32
<i>Trasumanar e organizzar</i> : Razgovor s Pjerom Paolom Pazolinijem	41
Injacio Butita: „Ja sam pesnik“	45
Beleške za poeziju na južnjačkom dijalektu	51

obrazovnog sistema i anahrone društvene organizacije („...dok praktično tražite samo ono na šta, kao dobra buržujaska deca, ionako imate pravo: niz hitnih reformi, primenu novih pedagoških metoda i obnovu državnog organizma.“).

Skoro svi elementi onog sindroma koji se od tada, sa svakom novom studentskom i „aktivističkom“ generacijom, neprekidno reprodukuje, bili su vidljivi još početkom 1968. Danas se često gubi iz vida i da su skoro sve levičarske grupacije iz tog vremena, sa izuzetkom situacionista, nekih anarhista i nezavisnih pojedinaca, bile izrazito *autoritarne* i *etatističke* – maoisti, trockisti, lenjinisti, hošiminovci, titoisti (zapadni). Tu frustrirajuću mešavinu ideološkog dogmatizma i malograđanskog mentaliteta – u to vreme, studije su, na zapadu, bile još nedostupnije neprivilogovanima, a takav Univerzitet je bio glavno uporište nove levičarske opozicije¹ – primetio je i Pazolini i bio jedan od prvih koji su reagovali na nju. To je ono što odbija i danas: svi osećamo da u samom držanju i retorici „aktivista“ ima nečeg lažnog, ne zbog neiskrenosti ili čistog glumatanja, iako i toga ima previše, već zbog samog pristupa. Ono čemu oni teže može se ostvariti samo kroz mehanizme vlasti (nove zakone i propise, to jest, kroz neku alternativnu tehniku uprave). Pravi teren borbe, promena u ravni ponašanja i neposrednih odnosa, ostaje netaknut. To je ono što aktivista preskače, smatrajući sebe dovoljno drugačijim i preobraženim, samo na osnovu nekog racionalno usvojenog stava, da bi se odmah bacio na nekog ili nešto drugo: „mase“, „društvo“, „svet“, „planetu“. Nepreobraženi duh, koji se može preobraziti samo kroz drugačije iskustvo, stavove, ponašanje, ovde i sada, daje sebi za pravo da priča o drugačijem ljudskom stanju i završava u spekulacijama o drugačijim oblicima tehničke organizacije – borbe za vlast ili za neke posebne beneficije, proizvodnje, distribucije, uprave, milostinje – umesto da se otvori za refleksiju i komunikaciju o drugačijem kvalitetu ljudske avanture, samog ljudskog iskustva.

Ali, za razliku od Adorna (da navedem taj primer), koji je o potpuno istim problemima napisao nekoliko izvanredno temeljnih i lucidnih eseja („Rezignacija“, „Marginalije o teoriji praksi“, oba iz 1969, ali povovo-

dom iskustava iz 1968)² – samo zato da bi još jednom bio ignorisan ili ismejan od onih kojima je pokušao da se obrati – Pazolini je postigao nešto drugo: da takvi prvo zaneme, a zatim eksplodiraju od besa.

Danas bi takav efekat bilo teško postići, ma kojim sredstvima, kamoli ironijom i polemikom, u klasičnom, književnom smislu; ali, tada je cela levičarska javnost bila u šoku. U takvom trenutku, kada su strasti na vrhuncu, kada se vodi tako ogorčeni i uzvišeni boj, i kada svaki malograđanin, koji iole drži do svoje reputacije „napredne“ osobe, izražava simpatije prema „buntovnoj omladini“, napadati studente... izražavati simpatije za policajce (ne i Policiju, napominje Pazolini), makar i kao prave „sinove siromašnih“... To je bilo previše, čak i od Pazolinija, koji je do tada već stekao reputaciju društvene napasti, ali na koju je javnost počela i da se navikava, što je rizik koji preti svakoj kritici. Pazolini je ciljao na mnogo širi skup problema, ali tom provokacijom je naterao sve da ga saslušaju, makar na trenutak.

Ipak, za istinsku kritiku i promišljanje u tom trenutku nije bilo mesta. Tek kasnije – iako ne mnogo kasnije – tekst je dobio potvrdu, u primerima toliko brojnim da ih je ovde izlišno nabrajati. Skoro cela generacija, ili makar oni njeni istaknutiji „lideri“ i aktivisti, završila je u najcrnjem političkom konformizmu: nekadašnji radikalni levičari i nekonformisti postali su liberali, desničari, nacionalisti, korporacijski i državni službenici i, vrlo retko, još rigidniji „levičari“. Komunistička partija Italije (KPI), tada moćna politička snaga i glavna uzdanica Promene, ubrzo je pošla putem „istorijskog kompromisa“, da bi se onda pretvorila u mlaku koaliciju raznih elemenata iz levog, liberalnog centra.³

² Videti Porodičnu ili Anarhističku biblioteku; eseji su prevedeni u celini.

³ Grupe koje su se pojavile posle 1968, kao opozicija staroj levici – kao što su, između ostalih, *Potere operaio* (Radnička vlast, „operaisti“ Tonija Negrija, kasnije *L'Autonomia operaia organizzata*) i suparnička *Lotta continua* (Borba se nastavlja) – sa svim svojim pomacima u retorici i nekim praksama (veća unutrašnja demokratija i neki novi, neposredniji oblici delovanja), zadržale su staro autoritarno jezgro i, u osnovi, agitatorski pristup (agitacija živom i pisanom rečju, agitacija nasiljem). Doslovno bez izuzetka, članstvo tih grupa se, već od prve polovine sedamdesetih godina, rasulo duž celog političkog spektra, od Crvenih brigada i drugih militantnih grupa, do socijalista i liberalnih partija. Pazolini je inače neko vreme podržavao grupu *Lotta continua*, uprkos razlici u stavovima, između ostalog i tako što je figurirao kao „zvanični“ urednik njenog časopisa (istoimenog), budući da su

¹ Na to se danas sve više vraćamo, svuda, samo što pravi problem ostaju same „studije“, kao deo opšte podele funkcija, u kontekstu ekonomske ucene, odnosno, sama njihova svrha, a ne samo njihova „(ne)pristupačnost“.

Slika je ista ili vrlo slična i u drugim zemljama, uključujući, i to ne kao uzgredan primer, i bivšu Jugoslaviju. U međuvremenu, studentski, ali i socijalni protesti uopšte, ovde kod nas, srozali su se na nivo najobičnijeg cenjanja, to jest, najplićeg oportunitizma („Budimo nemogući, tražimo realno“, kao što su poručili studenti iz jednog od „uspešnijih“ protesta, onog u Zagrebu 2008–09, čija je repriza, samo manje efektna, usledila i u Beogradu 2011). Niko se više ne podiže ni na prste, da bi bacio pogled makar malo dalje, u život, šta *to* zaista jeste ili bi trebalo da bude. Ali, takvi protesti su samo na ogoljen način pokazali ono što je s tom orijentacijom bio problem od samog početka.

U nastavku, još nekoliko tekstova koji se ili direktno nadovezuju na „KPI mladima“ i „Apologiju“ (pre svega, osvrt na Markuzea, objavljen u istom broju *Nuovi argomenti*, iz 1968) ili nas vode još dalje, ka viziji koju možda već imamo, zahvaljujući još nekim podsticajima, ali koja je kod Pazolinija poprimila zaista poseban oblik, s naglascima i zapažanjima koji su nam mogli doći samo od njega. Svi tekstovi potiču iz perioda 1968–1975, i mada nisu poređani hronološki, verno prenose Pazolinijeva kolebanja i preispitivanja iz tih burnih godina.

AG, na osnovu bukleta anarhije/ blok 45, od 22. VII 2014.

vlasti zahtevale da svake novine imaju nekog „odgovornog urednika“, odnosno, da tu poziciju zauzima osoba koja se profesionalno bavi novinarstvom. Istina je da je jedna od tekovina 1968, i to baš u Italiji, bio i „autonomizam“ (*autonomism*, *autonome*, itd.), difuzni pokret, koji se proširio dobrim delom zapadne Evrope (sa Grčkom, kao važnom tačkom), i uticao na razne autonomističke eksperimente i oblike organizovanja, od skvotiranja i „socijalnih centara“ do novih neparlamentarnih pokreta (feministkinje, antinuklearni pokret, zeleni, sve do „antiglobalista“). Naravno, ideja autonomije imala je i druge izvore, mnogo starije od 1968. i Tonija Negrija, kao i druge sledbenike, kojima visokokonceptualni pristup „autonomista“, sa svim svojim kontradikcijama i fetišima, uopšte nije bio potreban, da bi razvijali sopstvena iskustva; još manje pristup onih koji su ideju autonomije sveli na način političkog organizovanja, radi ostvarivanja određenih „prava“ ili usvajanja novih zakona. Za širu sliku, počevši upravo od situacije u Italiji, proveriti navedene pojmove i pogledati esej Krisa i Odotea, „Varvari: nekontrolisana pobuna“ (u podnaslovu, „Kritika Imperija Antonija Negrija i Majkla Harta“, 2002), iz Porodične ili Anarhističke biblioteke.

KPI mladima!

Beleške u stihovima za jednu proznu poemu

To je žalosno. Polemiku protiv KPI trebalo je povesti u prvoj polovini prošle decenije. Kasnite, dragi moji. Nije važno što se tada niste ni rodili...⁴ Novinari iz celog sveta (uključujući i one sa televizije) sada vam (kako se to valjda još kaže na studentskom žargonu) ližu guzice. Ja ne, dragi moji.

Imate lica tatinih sinova.
Plava krv nije voda.⁵
Nosite isto zlo u očima.
Puni ste straha, nesigurni, očajni
(u redu!), ali isto tako znate kako da budete siledžije, ucenjivači, čvrsti i neumoljivi:
to su malograđanske privilegije, dragi moji.

Kada ste se juče u Vale Đulija potukli sa policajcima
ja sam saosećao s policajcima!
Zato što su policajci sinovi siromašnih.
Dolaze iz predgrađa, sa sela ili iz gradova.
Što se mene tiče, dobro znam
kako im je bilo kao deci i mladićima;
dragocenih hiljadu lira, otac koji je i sam dečak,
zbog siromaštva, koje ne donosi autoritet.

⁴ Verzija iz *L'Espresso*, završni stih: „utoliko gore po vas“.

⁵ Verzija iz *L'Espresso*, stih pre ovog: „Mrzim vas, kao što mrzim i vaše očeve.“

Majka bezosećajna kao portir, ili nežna,
zbog neke boljke, kao ptičica;
brojna braća; stračara
između bašti s crvenom žalfijom (na tuđoj zemlji,
isparcelisanoj); prizemlje
odmah iznad kanalizacije; ili stanovi u nekoj džinovskoj
oronuloj zgradi, itd., itd.

Pogledajte samo kako su obučeni: kao pajaci,
s tom grubom odećom koja zaudara na vojnička
sledovanja i običan svet. Najgore je, naravno,
to psihološko stanje na koje su svedeni
(za jedva četrdeset hiljada lira mesečno):
nema više osmeha,
nema više prijateljstva sa svetom,
odvojeni,
isključeni (isključenost kojoj nema ravne)
poniženi gubitkom kvaliteta koji bi ih ubrajao u ljudska bića,
zato što su policajci (mržnja rađa mržnju).

Imaju dvadeset godina, vaši su vršnjaci, dragi i drage moje.
Očigledno se slažemo u osudi institucije policije.
Ali, samo probajte da napadnete pravosuđe i dobićete svoje!
Ti dečaci policajci, koje ste vi, tatini sinovi,
i vaše sveto siledžijstvo (u duhu tradicije
Rizordimenta)⁶ prebili toljagama,
pripadaju drugoj društvenoj klasi.

Juče, u Vale Đulija, mogli smo da vidimo fragment
klasne borbe: i u njoj ste vi, dragi moji (iako s pravim
razlogom), bili bogati, dok su policajci
(koji su se našli na pogrešnoj strani)
bili siromašni. Nema šta,
divnu ste pobeđu odneli! U slučajevima poput ovog,
cveće ide policajcima. *Popolo, Corriere della sera, Newsweek* i *Mond*
ližu vam guzice. Vi ste njihova deca,

njihova nada, njihova budućnost: ako vam nešto prigovaraju,
to sigurno ne znači da se spremaju za klasni rat
protiv vas! Ako ništa drugo,
to može biti samo stara porodična svađa.

Naime, onima koji stoje izvan vaše borbe,
intelektualcima ili radnicima, mora da je smešna ideja
da mladi buržuji daju infuziju starim buržujima,
i da stari buržuju trpaju u zatvore
mlade buržuje. Hitlerovo vreme
polako se vraća: buržoazija voli
kada je kažnjava sopstvena ruka.

Neka mi oprostite moja mlađa braća, njih hiljadu ili dve,
koji se bore u Trentu i Torinu,
u Paviji ili Pizi, u Firenci i pomalo ovde u Rimu,
ali ovo moram da kažem: studentski pokret se ne bavi
čitanjem Jevanđelja, što mu njegovi sredovečni laskavci
pripisuju,
da bi se opet osetili mladim i stekli ucenjivačko devičanstvo;
studenti realno znaju samo za jedno:
za moralizam svojih očeva sudija i eksperata,
za konformističko siledžijstvo svoje starije braće
(koji idu stopama očeva, naravno),
za mržnju koju njihove majke, seljačkog porekla,
makar i veoma dalekog, gaje prema kulturi.

Sve to znate, draga deco.

A znate na osnovu dva neodoljiva osećanja:
na osnovu svesti o vašim pravima (demokratija uzima u obzir
samo vas, to je dobro poznato)
i želje za vlašću.

Da, vaše parole se stalno vrte
oko osvajanja vlasti.⁷

U vašim bradama vidim nemoćnu ambiciju;
u vašim bledim licima očajnički snobizam,

⁶ *It.*, risorgimento: preporod. Period ujedinjenja Italije, 1815–1871.

⁷ Verzija iz *L'Espresso*: „...vaše *strašne* parole...“

u vašim unezverenim pogledima seksualnu disocijaciju,
u vašem dobrom zdravlju aroganciju, u vašem lošem
zdravlju prezir

(samo kod onih među vama koji dolaze iz najniže
srednje klase ili iz nekih radničkih porodica,
u tim poremećajima ima nečeg plemenitog:
upoznajte sebe i školu iz Barbiane!).⁸

Okupirate univerzitete⁹
i kažete kako istu ideju
treba preneti mladim radnicima.
I dobro: da li će se *Corriere della sera* i *Popolo*, *Newsweek* i
Mond

zaista potruditi da shvate njihove probleme?
Da li će se policija ograničiti na nešto malo batina
u nekoj okupiranoj fabrici?

(Ali, kako uopšte možete da pomislite
da bi neki mladi radnik mogao da okupira fabriku
a da posle tri dana ne počne da gladuje?
A vi ćete, draga deco, okupirati univerzitete,
i dati radničkoj deci pola svojih primanja, istina skromnih,
koja vam šalju roditelji,
tako da zajedno s vama
okupiraju svoje fabrike? Žao mi je.)¹⁰

Ovo su banalna zapažanja;

⁸ La scuola di Barbiana: eksperimentalna škola za siromašnu decu, koju je u selu Barbiana, početkom šezdesetih godina prošlog veka, osnovao buntovni katolički sveštenik Lorenzo Milani Kompareti (Lorenzo Milani Comparetti, 1923–1967). Don Lorenzo Milani je bio žestoki kritičar klasno podeljenog društva i njegovog obrazovnog sistema, a neki njegovi učenici su kasnije afirmisali socijalističke ideje (videti, *Lettera a una professoressa*, 1967, knjiga koju je napisalo osmoro Don Milanijevih učenika).

⁹ Verzija iz *L'Espresso* (16. VI 1968), još dva stiha na kraju prethodne strofe: „Reformisti! Reifikatori“

¹⁰ Stihovi iz zgrade se nalaze u verziji objavljenoj u *L'Espresso*. Ovde su ubačeni u glavni tekst, umesto samo u fusnote, zato što se dobro nadovezuju na prethodnu strofu.

ucenjujem vas. Ali, sve to je uzalud:
zato što ste buržuji, a to znači
antikomunisti. A radnici, oni su
još uvek u 1950. i još dalje.
Ideja drevna koliko i Pokret otpora
(koju je trebalo napasti pre dvadeset godina
i utoliko gore po vas što se tada niste ni rodili)
još uvek plamti u grudima ljudi iz predgrađa.
Možda radnici ne govore ni francuski, ni engleski
i možda ima samo jedan, siromašak, koji noću, u svojoj
partijskoj ćeliji,
pokušava da nauči koju reč ruskog.

Prestanite da mislite na svoja prava,
prestanite da tražite vlast.
Iskupljena buržoazija mora se odreći svih svojih prava
i proterati iz svoje duše, jednom za svagda,
ideju vlasti. Sve to je liberalizam: ostavite to
Bobiju Kenediju.¹¹

Znanje se stiče okupiranjem fabrike,
a ne univerziteta: vaši laskavci (komunisti takođe)

¹¹ Verzija iz *L'Espresso*, cela strofa:

„Ako Dalaj Lama zna da je Dalaj Lama
onda on nije Dalaj Lama (Arto):
prema tome, profesori
– vi, koji ćete uvek želeti da budete profesori –
nikada vi nećete postati učitelji:
ni vi, ni vaš Đui; koliko god se upinjali,
to vam nikada neće uspeti.“

„... ni vi, ni vaš Đui...“: Luigi Gui (1914–2010), jedno vreme ministar obrazovanja (kasnije ministar unutrašnjih poslova i ministar odbrane), iz Demohrišćanske stranke. Pazolini se osvrće i na dva Artoova „Obraćanja Dalaj Lami“, prvo iz 1925, kada je Dalaj Lamu video kao saveznika u borbi protiv zapadnjačkog racionalizma, i drugo, iz 1946, u kojem Dalaj Lamu i tibetansko sveštenstvo osudio kao despotske mistifikatore, manipulatore i akademike, oličenje istog onog racionalizma koji zagađuje i Zapad. (Antonin Artaud, „*Adresse au Dalai-Lama*“, *La Révolution Surréaliste*, no. 3, 15. IV 1925; „*Adresse au Dalai-Lama*“, 1946, *Oeuvres Complètes*, Paris, Gallimard, 1976, Tome 1, vol.1, str. 18.)

ne govore vam prostu istinu: da ste nova
idealistička sorta kvalunkvista, kao i vaši očevi,
da, kao i vaši očevi, koji su i dalje deca.

Evo,
Amerikanci, vaši divni vršnjaci,
sa svojim glupim cvećem,
izmišljaju novi revolucionarni jezik!
Izmišljaju ga svakog dana!
Ali, vi to ne možete jer u Evropi već postoji jedan:
zar ste ga zaboravili?
Da, zaboravili ste ga (na veliko zadovoljstvo
Timesa i *Tempa*). Zaboravili,
dok s glupim provincijalizmom grabite
„sve više ulevo“.

Začudo,
zaboravili ste revolucionarni jezik siromašnih,
onaj stari, *toljatijevski*, zvanični
jezik Komunističke partije,
da biste usvojili njegovu jeretičku verziju,
ali isključivo na osnovu najplićeg žargona
sociologa bez ideologije (ili izlapelih partijskih birokrata).

S takvim jezikom,
na rečima polažete pravo na sve,
dok praktično tražite samo ono
na šta (kao dobra buržujska deca) ionako imate pravo:
niz hitnih reformi,
primenu novih pedagoških metoda
i obnovu državnog organizma.
Bravo! O, sveta osećanja!
Neka srećna zvezda buržoazije bude uz vas!
Ošamućeni od pobede nad mladim policajcima,
koje je siromaštvo primoralo da budu sluge
(i opijeni zanimanjem buržoaskog javnog mnjenja,
prema kojem se ponašate kao žena koja, bez ljubavi,
ignoriše i muči bogatog udvarača),

gurnuli ste u stranu jedini zaista opasan instrument
za borbu protiv vaših očeva:
komunizam.

Nadam se da ste shvatili,
da glumeći puritanizam
samo udaljavate sebe
od prave revolucionarne akcije.
Ali, hajde, deco, napred, napadnite sindikate!
Napadnite partijske ćelije!
Okupirajte Centralni komitet; napred, napred,
podignite kamp ispred Botegone!¹²
Ako već hoćete vlast, onda, ako ništa drugo,
preuzmite vlast u Partiji, koja,
iako u opoziciji (i u prilično lošem stanju,
ako pogledate autoritet te gospode
u skromnim dvorednim odelima, ljubitelja boćanja, majstora
nedorečenosti,

malograđanskih vršnjaka vaših glupih očeva)
makar teoretski ima za cilj uništenje svake vlasti.
Sumnjam da će ona sama, u međuvremenu, odlučiti
da uništi ono što je u njoj buržoasko,
čak i uz vaš doprinos,
zaista sumnjam u to, zato što,
rekao sam već, plava krv nije voda...

U svakom slučaju: KPI mladima!

Ali, šta vam u stvari predlažem? Šta vam
savetujem? Na šta vas nagovaram?
Kajem se, kajem se!
Izabrao sam put manjeg zla,
neka sam proklet. Ne slušajte me.
Ah ah ah
ucenjivač je ucenjen,

¹² Bottegone, popularni naziv za kuću u (ulici) Via delle Botteghe Oscure br. 5, u Rimu, u kojoj se nalazilo sedište KPI.

počinjem da trubim ovde, u ime zdravog razuma.
 Prekidam na vreme,
 da spasim sebe
 od fanatične podvojenosti i dvosmislenosti...
 Ali, došao sam do ivice srama...

(Bože, da li zaista moram da razmotrim mogućnost
 da se u građanskom ratu borim na vašoj strani
 i tako odbacim svoju staru ideju o revoluciji?)

Apologija

Šta je „loša poezija“ (kao što je, pretpostavljam, „KPI mladima!“)? To je vrlo prosto: loša poezija je ona koja sama po sebi ne prenosi ono što je autor hteo da kaže; to je ona poezija u kojoj konotacije u isti mah izobličuju i zamagljuju značenje.

Kao što znamo, poezija izvlači svoje znake iz različitih semantičkih polja, koje dovodi u vezu, često proizvoljno; od svakog od tih znakova ona zatim pravi neku vrstu stratifikacije, u kojoj svaki sloj odgovara značenju nekog znaka, izvučenog iz određenog semantičkog polja, ali privremeno povezanog s drugima (uz pomoć demona).

Prema tome, da, loša poezija se može razumeti, ali za to je potrebna dobra volja.

Sumnjam u dobru volju mnogih čitalaca ove loše poezije; između ostalog i zato što bih, u mnogim slučajevima, od njih morao da očekujem „lošu volju iz dobre namere“. Drugim rečima, političku strast koja vredi isto koliko i moja, koja ima svoje nade i ogorčenja, svoje idole i svoju mržnju.

Neka bude jasno da sam ovu lošu poeziju napisao u nekoliko registara istovremeno: i da su oni „rascepljeni“, ironični i samoironični. Sve je rečeno pod znacima navoda. Deo o policajcima je komad *ars retorica* (retoričkog umeća), koji bi neki ljudi pisar iz Bolonje, u ovom slučaju, možda definisao kao „*captatio malevolentiae*“¹³ (izazivanje zlobe); prema tome, ti znaci navoda su sastavni deo provokacije. Nadam se da loša volja mojih dobrih čitalaca „prihvata“ provokaciju, zato što je reč o provokaciji koja stiže sa blagonaklonog nivoa. (Provokacije koje se ne mogu prihvatiti su samo one koje stižu od fašista i policije.) Takvi citati su, na primer, ona dva dela u kojima govorim o starim radnicima koji noću idu u svoje partijske ćelije da bi učili ruski i evoluciji onih

¹³ Aluzija na latinsku retoričku tehniku, *captatio benevolentiae*, izazivanje ili sticanje naklonosti u obraćanju publici.

starih, prekaljenih članova KPI; iako je činjenica da takvi radnici i takve osobe iz KPI objektivno odgovaraju „stvarnosti“, oni su, u ovoj poemi, retoričke i paradoksalne figure – ali i dalje provokativne.

Jedini deo koji nije provokativan, iako izražen glupim tonom, jesu one reči u zagradi, na samom kraju. Tu sam, na pozadini od jednog ironičnog i gorkog prizora (nisam mogao da se otarasim demona koji me je opseo odmah posle sukoba u Vale Đulija i zato ovde insistiram na hronologiji, zbog onih koji nisu filolozi) postavio „pravo“ pitanje. Dilema pred koju nas postavlja budućnost glasi: građanski rat ili revolucija?

Ne mogu da se ponašam kao mnoge moje kolege, koje se pretvaraju da brkaju te dve stvari (ili im to zaista uspeva!), i koje, zaražene „studentskom psihozom“, naglavačke hrle studentima u susret (da bi im laskali i za uzvrat dobijali samo prezir), kao što ne mogu ni da kažem da je svaka revolucionarna mogućnost iscrpljena i da se zato (u tako različitim istorijskim sudbinama, kao što su one u Americi ili u Zapadnoj Nemačkoj) moramo opredeliti za „građanski rat“; u stvari, kao što sam već mnogo puta rekao, buržoazija vodi građanski rat protiv same sebe. Najzad, ne mogu ni da budem toliko ciničan (kao neki Francuzi) da bih mislio kako bi revolucija mogla da „profitira“ od građanskog rata koji su započeli studenti – da bismo ove kasnije gurnuli u stranu ili ih čak potpuno odbacili.

Ta loša poezija je nastala u takvom stanju duha, a njena glavna crta je, u svakom slučaju, provokacija (koju, budući loša, izražava nasumično). Ali, i u tome je srž, zašto sam toliko provocirao studente (toliko da su čak i neki jeftini privatni listovi mogli da spekulišu o tome)?

Razlog je sledeći: sve do moje generacije, mladi ljudi su pred sobom imali buržoaziju kao „objekt“, kao „odvojeni“ svet (odvojen od njih, zato što, naravno, govorim o isključenim mladim ljudima; isključenim zbog traume; a kao tipičan slučaj, možemo uzeti traumu devetnaestogodišnjeg Lenjina, koji je gledao kada mu je policija obesila brata). Zato smo na buržoaziju mogli da ogledamo objektivno, spolja (čak i ako smo s njom bili strašno upetljani, kroz istoriju, školu, crkvu, strepnju); imali smo mogućnost da na buržoaziju gledamo objektivno, u skladu s tipičnom obrascem, na osnovu „pogleda“ onoga što nije bilo buržoazija: radnika i seljaka (onoga što se kasnije nazivalo Trećim svetom). Prema tome, mi, mladi intelektualci, od pre dvadeset ili trideset godina (i kao

klasa privilegovanih, studenti), mogli smo da zauzmemo antiburžoaski stav izvan same buržoazije, kroz optiku koju su nudile druge društvene klase (revolucionarne ili buntovničke, kakve su tada bile).

Odrasli smo, dakle, sa određenom idejom o revoluciji: radničkom i seljačkom revolucijom (Rusija 1917, Kina, Kuba, Alžir, Vijetnam). Samim tim, od traumatske mržnje prema buržoaziji mogli samo da napravimo pravednu perspektivu, u koju bismo ugradili svoje delovanje, u nekoj izvesnoj budućnosti (makar delimično, zato što smo svi pomalo sentimentalni).

Neka mlada osoba danas se nalazi u drugačijoj situaciji: njoj je mnogo teže da na buržoasku klasu gleda objektivno, očima druge društvene klase. Razlog tome je trijumf buržoazije, to što je uspela da radnike i bivše kolonijalne seljake pretvori u malograđane. Ukratko, kroz neokapitalizam, malograđanština postaje ljudsko stanje.¹⁴ Oni koji su rođeni u toj entropiji, nikako ne mogu da se metafizički postave izvan nje. S tim je gotovo. Zato pokušavam da isprovociram mlade. Oni su verovatno poslednja generacija koja vidi radnike i seljake; sledeća generacija će oko sebe videti samo tu malograđansku entropiju.

Što se mene tiče, lično (moja lična isključenost, kao mladića, bila je mnogo gora od one koju trpi neki crnac ili Jevrejin) i javno (fašizam i rat, koji su mi otvorili oči za život: koliko vešanja, koliko klanja!) toliko sam traumatizovan buržoazijom da je moja mržnja prema njoj sada već postala patološka. Od nje ne očekujem ništa, ni kao celine, niti kao tvorca sopstvenih antitela (kao što se dešava u entropijama: antitela rastu i u američkoj entropiji, samo zato što u Americi ima crnaca: za nekog američkog dečaka, oni danas imaju istu funkciju kao siromašni radnici i seljaci za nas kada smo bili mladi).

S obzirom na moj „totalni“ nedostatak vere u buržoaziju, protivim se ideji o građanskom ratu, koji bi buržoazija, možda i kroz eksploziju studentskog bunta, povelala protiv same sebe. Rekao bih da su mladi ljudi iz ove generacije i fizički mnogo više buržuji nego što smo to bili mi. I šta

¹⁴ Pazolini doslovno kaže „buržoazija postaje ljudsko stanje“ (la borghesia sta diventando la condizione umana); ali, iako je to savršeno jasno, u prevodu zvuči nezgodno, jer buržoazija je klasa, dok „malograđanština“ sadrži nijansu koja snažnije ukazuje na određeno stanje ili mentalitet; u svakom slučaju, nešto što je do juče bilo samo društvena klasa, sada „postaje ljudsko stanje“.

sad? Zar nemam pravo da ih provociram? Kako bih drugačije mogao da stupim u neki odnos s njima, ako ne na taj način? Demon koji me je doveo u iskušenje je, kao što znate, pun poroka: ovog puta on ima i porok nestrpljenja i nedostatka ljubavi prema starom zanatu umetnosti: napravio sam grubu smesu svih semantičkih polja, pri čemu mi je bilo krivo što nisam bio još pragmatičniji, naime, što nisam uključio i semantička polja nejezičke komunikacije, to jest, fizičku pojavu i ponašanje... Da zaključim: današnji mladi studenti pripadaju „totalitetu“ („semantičkim poljima“ koja sami izražavaju, kroz jezičku i nejezičku komunikaciju); temeljno su uniformisani i ograđeni, samim tim, verujem, nesposobni da sami uvide da kada sebe, u svojoj samokritici, definišu kao „malograđane“, prave osnovnu i nesvesnu grešku: današnji malograđani u stvari više nemaju seljačke babe i dedove već prababe i pradedove ili možda čukunbabe i čukundedove; oni nisu na pragmatičan način proživeli antiburžoasko revolucionarno (radničko) iskustvo (odatle besmisleno tumananje u potrazi za radničkim drugovima); oni su, naprotiv, iskusili prvi tip neokapitalističkog kvaliteta života, zajedno sa problemima totalne industrijalizacije. Prema tome, današnji malograđani više nisu oni koje su definisali marksistički klasici, na primer, Lenjin. (Današnja Kina, na primer, nije više ona Lenjinova; i zato je čisto ludilo danas navoditi kao primer „Kinu“ iz nekog Lenjinovog bukleta o imperijalizmu.) Povrh svega, mladi ljudi (kojima bi bilo bolje da malo požure i otarase se užasne klasne denominacije studenata i postanu mladi intelektualci) jednostavno ne shvataju koliko su današnji malograđani odvratni i da je to model kojem se prilagođavaju i radnici (uprkos upornom optimizmu komunističkog kanona) i siromašni seljaci (uprkos njihovoj mitologizaciji od strane intelektualaca koji idu tragom Markuzea i Fanona, uključujući i mene, ali *ante litteram*¹⁵).

Prema tome, tu manihejsku svest o buržoaskom zlu studenti bi mogli da steknu na sledeći način (sažeto rečeno):

a) tako što će iznova i mimo socioloških i marksističkih klasika analizirati malograđane kakvi su (oni sami, mi) danas;

b) tako što će odbaciti ontološko i tautološko samodređenje „student“ i pristati da budu prosto „intelektualci“;

¹⁵ *Lat.*, pre pojma; u ovom slučaju, pre nego što je malograđanština postala model za radnike i seljake.

c) tako što će na osnovu poslednjeg preostalog izbora – na pragu poistovećivanja buržoaske istorije sa istorijom ljudskog roda – raditi u korist *onoga što nije buržoasko*. (U tome danas mogu uspeti samo ako moć razuma zamene onim lično i javno traumatizovanim razumom, na koji sam ukazao – što je krajnje teška operacija, koja podrazumeva „ingenioznu“ samoanalizu, mimo svih konvencija.)

Pier Paolo Pasolini, „Il PCI ai giovani!! Appunti in versi per una poesia in prosa seguiti da una 'Apologia'“, *L'Espresso*, 16. VI 1968; *Nuovi argomenti* br. 10, IV–VI 1968; *Empirismo eretico*, 1975, str. 151–156. P. Pasolini, „The PCI to the Young!! (Notes in Verse for a Prose Poem Followed by an 'Apology')“, *Heretical Empiricism*, New Academia Publishing, 2005 (Indiana University Press, 1988), str. 150–158.

I Markuze među laskavcima?

Vidim da u jednom intervjuu obavljenom u *Paese Serra*, Markuze za mlade studente kaže da su „pravi heroji našeg doba“ („heroji“ u pozitivnom smislu, ne kao što bi tu reč mogli da upotrebe, recimo, Hitler ili Molotov).

Znači, čak se i Markuze našao među laskavcima?¹⁶ Verovatno je hteo da kaže „protagonisti“, za koje se podrazumeva da su heroji. Ali, ja bih radije rekao „antagonisti“, zato što su pravi protagonisti, međutim, stariji – i mladi na strani starijih. Protagonist je, naime, većina.

Mislim da treba ukazati na sledeće: ako je ispravno praviti razliku između problema mladih ljudi na Zapadu i Istoku, isto tako bi trebalo uočiti i razliku između problema mladih ljudi u zemljama sa marksističkom kulturom i zemljama bez marksističke kulture.

U stvari, kada govori o „herojima“ (mi kažemo, „antagonistima“), Markuze konkretno misli na Ameriku i Zapadnu Nemačku, dve zemlje bez marksističke kulturne tradicije. I tu se atribut „herojski“, u pozitivnom smislu, zaista može primeniti. Mnogo manje u zemljama kao što su Italija ili Francuska (gde je marksističku kulturnu tradiciju u svoje encikle ugradio čak i papa).

Upravo stav i političko delovanje mladih iz Francuske i Italije otkrivaju pozadinu „laskanja“ iz rečenice „intervjuisanog“ Markuzea i njegovu nepreciznost. Time što (s razlogom) podrivaju tradicionalnu marksističku kulturu, umesto da je iznova grade i razvijaju, francuski i italijanski studenti je u suštini odbacuju, unazađuju. Ali, s kojih pozicija? S pozicija „rizordimenta“. Analogija između ustavnih pobuna iz 1848. i reformističkih pobuna iz 1968. je zapanjujuća. Šta to znači? To znači da je buržoazija podelila barikadama samu sebe, da su se „tatini sinovi“ pobunili protiv „tatica“, nastavljajući tako tradiciju u kojoj je jedini pravi protagonist

¹⁶ Ova beleška je samo pretekst. Ovde se bavim Markuzeom... ali, onim obrađenim, iz jednog intervjuja, ne onim pravim. (Pasolini)

istorije buržoazija. Ukratko, studenti su masa pragmatičnih i energičnih Makluana, koji dovode u krizu svoj buržoaski svet, zbog njegovog postvarenja.

Dodao bih i da njihova ravnodušnost prema Pokretu otpora pokazuje da Pokret otpora nije bio poslednja epizoda rizordimenta (kao što se pogrešno verovalo): u njemu su, zaista, učestvovali radnici i seljaci. Prema tome, Pokret otpora je, ma koliko nedorečeno i neodređeno, bio revolucionaran.

Danas, međutim, cilj studenata nije revolucija već građanski rat. Ali, još jednom, to je građanski i sveti rat koji buržoazija vodi protiv same sebe, zato što, kao što kaže stari Lukač, „ona ne može da postoji ako neprestano ne revolucionariše sredstva za proizvodnju, proizvodne odnose i, samim tim, sve društvene odnose“.¹⁷

Prema tome, ako su studenti heroji, onda su oni heroji građanskog rata, čija je prva faza sada možda u toku, i koja će se završiti njihovim porazom: zato što njihova pobeda ne može doneti ništa dugo osim niza inteligentnih i brzih reformi (građanski rat, čak i ako ga dobiju „naši“, ne može imati neki drugi ishod). Međutim, to onda znači da jednu stvar treba jasno reći: zbogom revolucijo. Buduća istorija biće istorija buržoazije, zahvaljujući njenim dobrim i herojskim studentima.¹⁸

„Anche Marcuse adulate?“, *Nuovi Argomenti*, n.s., 10, aprile-giugno 1968.
Saggi sulla politica e sulla società, 1999, 156–158.

¹⁷ Zapravo, Marks i Engels, *Komunistički manifest*, deo I, „Buržuji i proleterii“. (AG)

¹⁸ Dok sam pisao ovaj osvrt, pitao sam se da li će se izroditi u još jedan glupi i praistorijski osvrt *Pravde* na Markuzea. (Pasolini)

MILANO E ROMA – 12 DICEMBRE 1969

LA STRAGE DI STATO VOLUTA DAI PADRONI

- Gli anarchici accusano i veri responsabili degli attentati.
- I motivi della repressione, arma secolare del fascismo.
- Le bombe alla Fiera ed alla stazione di Milano: 25 aprile 1969. Inizia la montatura poliziesca e giudiziaria.
- Le bombe del 12 dicembre 1969 a Roma e Milano.
- Chi ha voluto la strage. Chi attendeva le esplosioni.
- Dopo le bombe la strage continua e comincia la commedia degli errori giudiziari.
- Gli imputati sono innocenti, lo Stato No.
- I sei poliziotti assassini di Pinelli accusati di omicidio volontario, ma premiati dallo Stato fanno carriera.

Anno 51° n. 35 - L. 100

UMANITA' NOVA

SETTIMANALE ANARCHICO

Direzione e amministrazione - 00185 Roma - Via dei Taurini 27 - 20 ottobre 1971 - Spedizione in abbonamento postale - Gruppo 3

Na osnovu ideje Pjera Paola Pazolinija
„Lotta Continua“ predstavlja film:

12 DECEMBAR

Režija: Pier Paolo Pasolini i Giovanni Bonfanti¹⁹

Asistenti režije: Maurizio Ponzi, Fabio Pellarin, Umberto Angelucci.
Montaža: Lamberto Mancini. Produkcija: Giovanni Bonfanti, Lotta Continua. Distribucija: Circoli Ottobre, Lotta Continua/ DAE. Tekst: Giovanni Bonfanti i Goffredo Fofi. Scenario: Giovanni Bonfanti. Fotografija: Giuseppe Pinori, Sebastiano Celest Enzo Tosi, Roberto Lombardi, Dimitri Nicolau. Muzika: Pino Masi

Dokumentarni film, crno-beli, 104 min (kraća verzija iz 1995, 43 min), 1972.

O FILMU (AG)

Film se bavi stanjem u Italiji, polazeći od bombaškog napada u Milanu, na Piazza Fontana, 12. decembra 1969. Tada je ubijeno sedamnaest i ranjeno osamdeset osam ljudi. Za napad je prvo bio optužen anarhista Đuzepe „Pino“ Pineli (Giuseppe Pinelli, 1928–1969), koji je posle nekoliko dana, 15. decembra, pod nerazjašnjenim okolnostima, umro u zatvoru (pao ili bačen kroz prozor, s četvrtog sprata policijske stanice u Milanu). Pinelijevo hapšenje i smrt poslužili su kao inspiracija Dariu Fou za njegov čuveni komad *Slučajna smrt jednog anarhiste* (Morte accidentale di un anarchico, 1970). Kasnije su za napad optuženi članovi neofašističke organizacije Ordine Nuovo (optužnica je podignuta tek 2001, da bi 2004. bila povučena). Film je prvi put prikazan na XXII Berlinskom filmskom festivalu 1972, kada je u zvaničnom programu prikazivan Pazolinijev film *Kanterberijske priče*.

Lotta Continua (Borba se nastavlja) je bila ekstremna levičarska grupa iz Torina (1969–1976), koja je pokušala da radikalizuje studen-

¹⁹ Režija je zvanično i u celini pripisana Bonfantiju, iako je Pasolini snimio približno polovinu filma..

te i radnike posle sukoba iz 1968, mimo uobičajene političke prakse zvanične KPI i njenog sve otvorenijeg vezivanja za politiku „istorijskog kompromisa“ (parlamentarizam i podela vlasti sa demohrišćanima). Izdavali su istoimeni časopis – prvo dvonedeljni, zatim dnevni list – čiji je zvanični glavni urednik i nezvanični sponzor bio Pazolini. Zakon je, naime, nalagao da svaki dnevni list mora da ima nekog profesionalnog pisca ili novinara na mestu glavnog urednika. Redakcija *Lotta Continua* se zato obraćala raznim italijanskim intelektualcima da preuzmu rotirajuće mesto glavnog urednika, a Pazolini je bio urednik od 1. marta do 30. aprila 1971. Zbog nekih tekstova grupe, Pazolini je iste godine bio i dva puta izvođen na sud. Ipak, njihova saradnja se odvijala uz neprekidne tenzije. One su obeležile i rad na ovom dokumentarcu. Do sukoba je došlo u montaži, to jest, u izboru scena iz velike mase prikupljenog materijala. Na kraju, Pazolini nije hteo da se potpiše ispod filma, ali ostali su, u zvaničnoj najavi, naglasili da je reč o njegovoj ideji. Bez obzira na to, Pazolini je omogućio prikazivanje filma na XXII Berlinskom filmskom festivalu, 1972. Grupa je prestala s radom 1976, a njeno članstvo se raspršilo na razne frakcije levice, od Crvenih brigada i „reformisanih komunisti“, do socijalista i Radikalne partije.

Pored intervjua s članovima porodice anarhiste Pinelija, najzanimljiviji deo filma su razmišljanja komunisti i radnika iz nekoliko italijanskih industrijskih centara. Evo nekoliko odlomaka iz debata koje se mogu pratiti u filmu:

Razgovor sa starim partizanima, iz Sarcane (Sarzana, grad u Liguriji, u severnoj Italiji, antifašistički bastion još iz vremena Musolinija, kasnije centar partizanskog otpora):

Prvi partizan: „Vratio sam se kući 1945, a oni su već bili tamo. Došli su kod mene i rekli mi, vidi, Martini, ti si patio tamo, mi smo patili ovde, hajde da pokušamo da napravimo novi režim u Italiji, s drugačijim sistemom, demokratskim sistemom, naprednim sistemom, da se otarasimo tiranije i zbacimo monarhiju, da izvedemo reforme, itd., itd. Složio sam se, poslušao sam ih.“

Drugi partizan: „Kada smo otišli u brda, bilo je to malo jezgro ljudi, koji su se borili za ideal, zato da zaista promene stanje u

Italiji. Napravili su budale od nas, prodali su ono što je bio partizanski pokret...“

Opet prvi partizan: „Stvari se u osnovi nisu promenile. Video sam štrajkove... Opet su počeli štrajkovi, borbe, opet su počeli da pucaju na ljude... U jednom trenutku sam pitao, kakvu smo to Republiku napravili? Ako su tu opet mrtvi, ako policija opet puca na nas, ako je Toljati amnestirao fašiste... A oni bi odgovarali: 'korak po korak, korak po korak, korak po korak.' Po meni, išlo se korak po korak, ali u mestu, tako da sigurno ima rupa od najmanje dva metra tamo gde je Komunistička partija išla 'korak po korak', da bi sprečila marševe ili ih skrenula...“

Razgovor sa radnicima u milanskom sedištu *Lotta Continua*:

Prvi radnik: „Na pokretnoj traci, gde radnik radi i izvodi iste pokrete, osam sati, svakog dana, od jutra do mraka, posle nekog vremena ta osoba više nije u stanju da raspravlja o određenim stvarima ili da shvati određene stvari. *Zagađenje nije samo dim, nego i ono što potiskuje čovekovu kompleksnost.*“

Drugi radnik: „Za mene, *zagađenje počinje već rano izjutra*, zato što ustajem u 3:30, da bih stigao na posao u 5:45... Putujem 18 kilometara... To je nezamislivo svim tim političarima iz parlamenta i ostalima koji misle da nešto rade. I oni i buržuji bi trebalo da šipče svakog jutra 18 kilometara, da vide kako je to kada ustaješ u 3:30, kada radim prvu smenu, da bih se kući vratio u 4 popodne... *Nije stvar samo u zagađenju, nego i u nečemu s one strane zagađenja, u ljudskom zadovoljstvu.*“

Stari radnik (samo glas), verovatno iz segmenta snimljenog u kamenolomu u Karari (Carrara, Toskana): „Poslušajmo mlade... Ja slušam mlade, zato što nam je ovde dosta svega. Sanjam, svake noći sanjam da će se ujutru dogoditi nešto, nešto veliko, možda čak i revolucija...“

(AG)

U prošlosti sam, vrlo žestoko i možda čak neumesno, kritikovao političke akcije mladih: nažalost, mnoge moje kritike pokazale su se ispravnim i ne odričem se nijedne od njih. Ipak, čini mi se da pravi revolucionarni naboj – isti kao i dalekih dana 1944–1945, iako je tada bio mnogo čistiji i nužniji – danas živi u manjinama sa ekstremne levice. Sveobuhvatna i skoro svetački netolerantna kritika koju ekstremna levica razvija protiv italijanske države i kapitalističkog društva, nailazi u meni na potpuno odobravanje njene suštine, iako često ne i njene forme. Prema tome, sve dok budem u stanju da to činim, s potrebnom snagom, ja ću biti s njima.

„12 Dicembre 1972“, *Pasolini. Il cinema in forma di poesia*, ed. Luciano De Guisti, Pordenone, Cinemazero, 1979, str. 97. Preuzeto iz Pier Paolo Pasolini, *A Future Life*, ed. Laura Betti, Associazione „Fondo Pier Paolo Pasolini“, 1989, str. 206–207.

Beleške za poeziju na laponskom

Da li bi zato što je potrošačko društvo stvorilo problem nedostatka zelenila ili usamljenosti starijih, neki komunistički gradonačelnik trebalo da se oseća obaveznim da taj problem reši?²⁰ Šta je to? Prihvatanje neumitne stvarnosti? Pošto je tako, naša istorijska dužnost je da to stanje popravimo, s komunističkim entuzijazmom? „Model razvoja“ kojem teži kapitalističko društvo uspeo je da stekne najveći mogući autoritet. Predlagati neki *drugi* model razvoja znači *prihvatiti* onaj prethodni. To znači da želite da ga poboljšate, podesite, ispravite. Ne: ne smemo prihvatiti taj „model razvoja“. Nije dovoljno čak ni da se taj „model“ odbaci. Moramo odbaciti *sam* „razvoj“. Ovaj „razvoj“: zato što je to kapitalistički razvoj. On polazi od principa koji nisu samo pogrešni (oni, u stvari, nisu pogrešni: sami za sebe, oni su savršeni, najbolji mogući principi) već *prokleti*. Oni podrazumevaju pobedu nekog poboljšanog društva, a zatim i cele buržoazije. Nema sumnje da će komunisti koji prihvataju takav „razvoj“, polazeći od pretpostavke da su industrijalizacija i ukupni način života koji ona podrazumeva, nešto nepovratno, biti dovoljno realni da u njemu saraduju, ako se dijagnoze pokažu potpuno tačnim i pouzdanim. Ali, to ne znači – za šta sada postoje i dokazi – da bi ovaj „razvoj“ trebalo da se nastavi kao što je i započeo. Mogućnost za određenu vrstu „recesije“ zaista postoji. Pet godina „razvoja“ napravili su od Italijana naciju neurotičnih idiota, pet godina bede može ih vratiti njihovoj *ljudskosti*, makar i bednoj. Prema tome, makar će komunisti znati da cene to življeno iskustvo: i pošto će morati da počnu iznova s „razvojem“, taj „razvoj“ će biti potpuno drugačiji od ovog. Nešto drugo, a ne predlaganje novih „modela“ sadašnjeg „razvoja“!

Pier Paolo Pasolini, „Appunto per una poesia in lappone“, *La nuova gioventù. Poesie friulane 1941–1974*, Torino, Einaudi, 1975, str. 241.

²⁰ Primer Bolonje je (da to bude jasno) u tom pogledu zaista zadivljujući. (Prim. Pasolini.)

Referat pripremljen za kongres Radikalne partije

Govor koji je Pazolini trebalo da održi na XV kongresu Radikalne partije, 4. XI 1975, u Firenci. Ubijen je dva dana ranije, 2. XI. Radikalna partija (Partito Radicale), osnovana je 1955, ali je na značaju počela da dobija tek od 1963, kada su vođstvo partije preuzeli „levičari“ Marko Panela (Marco Pannella) i Danfranko Spadača (Gianfranco Spadaccia). Partija je bila neka vrsta foruma, koji je okupljao nezavisne levičarske i liberalne intelektualce, ali i one koji su (kao Pazolini) bili članovi ili simpatizeri drugih partija. Tokom sedamdesetih godina ostvarili su veliki uspeh kampanjama za raspisivanje referendumu o nizu važnih pitanja (naročito o pravu na razvod i abortus). To im, međutim, nije donelo značajnije učešće u nacionalnom Parlamentu. Partija se od kraja osamdesetih godina pocepala na nekoliko frakcija, od kojih su neke aktivne i danas, ali bez većeg uticaja na politički život Italije. Ovaj govor je značajan ne samo kao poslednji Pazolinijev programski tekst, već i kao možda najbolji njegov osvrt na pitanje „građanskih prava“ i ulogu intelektualaca u novom društvenom poretku.

Pre svega, moram da opravdam svoje prisustvo među vama. Nisam došao kao radikal. Nisam došao kao socijalista. Nisam došao kao progresista. Došao sam kao marksista, koji glasa za KPI i koji polaže velike nade u novu generaciju komunista. Uzdajem se u novu generaciju komunista, makar isto koliko i u radikale. To znači da imam određenu dozu rešenosti i iracionalnosti, možda i proizvoljnosti, koja čoveku dopušta – možda s jednim okom na Vitgenštajnu – da donekle zanemari stvarnost, da bi o njoj mogao da razmišlja još slobodnije.

Na primer: zvanična KPI izjavljuje da sada, *sine die* (do daljeg), prihvata demokratsku praksu. Prema tome, ne bih smeo da imam nikakve sumnje: KPI sigurno ne misli na demokratsku praksu koja je kodifikovana i upražnjavana u poslednje tri decenije; ona nesumnjivo misli na demokratsku praksu u prvobitnoj čistoti njene forme ili, ako hoćete, na njen formalni pakt. Na laičku religiju demokratije. Ponizio bih samog sebe ako bih posumnjao da KPI misli na demokratiju demo-

hrišćana; iz toga sledi da ona ne misli ni na shvatanje demokratije kao što je, na primer, ono radikalsko.

PRVI PARAGRAF

- a) Najdivnije su one osobe koje i ne znaju da imaju prava.
- b) Oni koji, iako znaju da imaju prava, ta prava ne koriste ili ih se čak odriču, takođe su divni.
- c) Za one koji se bore za prava drugih (naročito onih koji ne znaju da ih imaju), moglo bi se reći da su prilično simpatični.
- d) U našem društvu postoje eksploatisani i eksploatatori. Dobro, utoliko gore po eksploatatore.
- e) Tu su i intelektualci, posvećeni intelektualci, koji smatraju da oni, kao i drugi ljudi, imaju dužnost da onim divnim ljudima, koji toga nisu ni svesni, objasne da imaju prava; da one divne ljude koji znaju da ih imaju, ubede da se tih prava ne odriču; da i sve ostale ljude navedu da osete istorijski poriv za borbom za prava drugih; i konačno, da kao nešto nepobitno i apsolutno, drže do toga da su, kada je reč o eksploatisanima i eksploatatorima, samo eksploatisani nesrećni.

Među intelektualcima, koji su duže od jednog veka igrali tu ulogu, u poslednjih nekoliko godina jasno se ističu oni koji pokazuju naročitu spremnost da tu ulogu pretvore u ekstremističku. Mislim na ekstremiste, one mlade, kao i na njihove vremešne ulizice.

Ti ekstremisti (želim da se bavim samo onim najboljim među njima), kao prvi i osnovni cilj, ističu širenje svesti među ljudima o njihovim pravima, na apostolski način. To, u zavisnosti od slučaja, rade s rešenošću, gnevnom, očajem, s optimističkim strpljenjem ili s nestrpljenjem dinamitaša. A pošto nije samo reč o buđenju svesti (kod onih divnih i nesvesnih) o sopstvenim pravima već i volje da se ona osvoje, njihova propaganda mora, pre i iznad svega, biti pragmatična.

DRUGI PARAGRAF

Suprotno nastranoj želji istoričara i profesionalnih filozofa – da ne spominjem feministkinje iz Rima – da me vide zatočenog na Helikonu,²¹

²¹ Helikon (it., Elicona, kao i u tekstu): u grčkoj mitologiji, planina muza, izvoriste pesničke inspiracije; Pazolini možda misli na „želju“ svojih protivnika da ga

kao nekog mafijaša iz Ustike,²² jedne večeri, ovog leta, učestovao sam u političkoj debati u jednom gradu na severu. I kao što to uvek biva, za vrelih večeri, grupa mladih ljudi je htela da debatu nastavimo na ulici, punoj pesme. Među njima je bio i jedan Grk, jedan od onih „simpatičnih“ marksističkih ekstremista na koje sam mislio.

Ali, u njegovoj suštinskoj dobroti, bile su prisutne sve najupadljivije manjkavosti ekstremističke retorike i potkulture. Bio je to jedan „adolescent“, prilično loše obučen, pomalo uličarski, ali s bradom pravog mislioca, nešto između Menipa iz Gadare²³ i Aramisa (*Tri musketara*); ali, njegova kosa, koja mu je padala do ramena, ublažavala je, nečim egzotičnim i iracionalnim, onu možda čisto gestualnu i razmetljivu funkciju njegove brade; aluzija na bramansku filozofiju, na naivnu aroganciju *parampara* gurua.

Mladi Grk je živeo svoju retoriku bez i jedne trunke samokritike; nije bio svestan tih upadljivih znakova i u tom pogledu je bio simpatičan na isti način kao i oni koji ne znaju da imaju prava...

Među tim manjkavostima, koje je tako iskreno nosio, svakako najgora bila je poziv da se među ljudima šire („malo, po malo“, kako je rekao – život je za njega bio nešto dugo, gotovo beskonačno) svest o njihovim pravima i volja da se za njih bore.

Da, to je bila ta ogromna greška, kako je ja shvatam, u tom grčkom studentu, koji nije bio ni svestan da je njena slika i prilika.

Kroz marksizam, apostolat mladih ekstremista iz srednje klase – apostolat u korist svesti o pravima i volje da se ona ostvare – postao je samo nesvesni gnev siromašne buržoazije protiv one bogate, mladih buržuja protiv starih buržuja, nemoćnih buržuja protiv onih moćnih, sitne buržoazije protiv one velike.

To je nesvesni građanski rat, koji se – pod maskom klasnog rata – vodi u infernu buržoaske svesti. (Podsećam vas govorim o ekstremistima, a ne o komunistima.) Oni divni ljudi koji ne znaju da imaju prava

ograniče na pesnički domen; ili misli na Montalbano Elikona, mesto na Siciliji, u blizini Mesine, poznato po zamku Fridriha II.

²² Ustica: malo ostrvo u Tirenskom moru, na kojem se nalazio zatvor, prvo za vreme fašizma, za komuniste, homoseksualce i ratne zarobljenike, a zatim, tokom pedesetih godina, za mafijaše.

²³ Grčki kinik i satiričar (III vek pre n. e.).

ili oni divni ljudi koji znaju da ih imaju, ali ih se odriču, imaju – u tom maskiranom građanskom ratu – dobro poznatu i prastaru ulogu: da služe kao topovsko meso.

Oni se, s nesvesnim licemerstvom, koriste, pre svega, kao subjekti transfera, koji oslobađa savest bremena ljubomore i ekonomske ozlojeđenosti; a zatim, kao vojska „čistih“ parija, koju siromašni, nesigurni i fanatični mladi buržuji bacaju u nehotično prljavu bitku protiv stare, bogate, obezbeđene i fašističke buržoazije.

Podsećam vas: grčki student, koga sam uzeo za simbol, bio je po svim namerama i ciljevima (osim kada je reč o surovoj istini), takođe „čist“, kao i siromašni. I tu „čistotu“ je dugovao samo radikalizmu koji je nosio u sebi.

TREĆI PARAGRAF

Sada bi trebalo da napomenem da su prava o kojima govorim „građanska prava“, koja su izvan striktno demokratskog konteksta, kao što je onaj koji se može pronaći u idealnoj puritanskoj demokratiji u Engleskoj ili u Sjedinjenim Državama, ili onaj laički, kao u Francuskoj, ovde poprimila klasnu boju. Socijalistička italijanizacija „građanskih prava“ neminovno ih (istorijski) mora vulgarizovati.

Šta u stvari kaže ekstremista koji druge podučava kako imaju prava? Govori im da onaj koji služi ima ista prava kao i onaj koji zapoveda. Šta u stvari kaže ekstremista koji druge podučava kako treba da se bore za ostvarenje svojih prava? Govori im da treba da uživaju ista prava kao i gazde. Šta u stvari kaže ekstremista koji druge podučava da su nesrećni, zato što su eksploatisani? Govori im da imaju pravo na istu sreću kao i eksploatatori.

Ishod koji se tako postepeno postiže jeste *poistovećivanje*, to jest, u najboljem slučaju, demokratizacija buržoaskog razuma.

Tragedija ekstremista se, dakle, sastoji u tome što su borbu, koju su verbalno definisali kao marksističko-lenjinističku i revolucionarnu, unazadili u građanski rat star koliko i buržoazija, ali koji je od suštinskog značaja za samo njeno postojanje.

Ostvarenje vlastitih prava samo podstiče one koje su ih stekli da stupe u redove buržoazije.

ČETVRTI PARAGRAF

U kom smislu klasna svest nema ništa zajedničko sa svešću o građanskim pravima u marksističkoj verziji? U kom smislu KPI nema ništa zajedničko sa ekstremistima (čak i kada ih, ponekad, pomoću stare birokratske diplomatije, poziva k sebi: kao kada je, na primer, proteste iz 1968. stavila na istu liniju sa Pokretom otpora)?

Odgovor je vrlo prost: dok se ekstremisti bore za građanska prava u marksističkoj verziji na pragmatičan način, u ime, kao što sam rekao, konačnog *poistovećivanja* eksploatisanih sa eksploatatorima, komunisti se, s druge strane, bore za građanska prava u ime *drugosti* (alterità). Sama priroda te drugosti (koja nije prosto „alternativa“), isključuje svaku mogućnost asimilacije eksploatisanih sa eksploatatorima.

Klasna borba je do sada bila borba za prevagu drugačijeg oblika života (da još jednom citiram Vitgenštajna, kao potencijalnog antropologa), to jest, drugačije kulture. Naime, dve sukobljene klase sve do sada bile su – kako da to kažem? – rasno drugačije. U stvarnosti, u svojoj supstanci, one su i dalje takve. Usred doba konzumerizma.

PETI PARAGRAF

Svako zna da kada eksploatatori (pomoću eksploatisanih) proizvode *dobra*, oni u stvari proizvode *ljudska bića* (društvene odnose).

„Eksploatatori“ iz druge industrijske revolucije (a to znači: velike količine, suvišna dobra, hedonistička funkcija) proizvode *nova dobra*: na taj način oni proizvode i *nova ljudska bića*.

Tokom nekih dva veka svoje istorije, prva industrijska revolucija proizvela je društvene odnose koji su se mogli menjati. Dokaz? Dokaze je pribavljala čvrsta ubeđenost da oni koji se bore u ime revolucionarne drugosti mogu da promene društvene odnose. Ekonomiji i kulturi kapitalizma oni nikada nisu suprotstavljali neku alternativu već prosto neku drugost. Drugost koja bi neminovno radikalno promenila postojeće društvene odnose: odnosno, u antropološkom smislu, postojeću kulturu.

„Društveni odnos“ oličen u odnosu između kmeta i feudalnog gospodara u osnovi se ne razlikuje mnogo od odnosa između radnika i

gazde u industriji: u svakom slučaju, reč je „društvenom odnosu“ za koji se pokazalo da se može promeniti.

Ali, šta ako je „druga industrijska revolucija“ – pomoću novih, neograničenih mogućnosti, koje joj stoje na raspolaganju – uspela da stvori društvene odnose koji su *nepromenljivi*? To je veliko i možda tragično pitanje koje se danas postavlja. I to je krajnji smisao totalne građanizacije (*borghesizzazione*) koja se odvija u svim zemljama: u velikim kapitalističkim zemljama na vrlo određen način; u Italiji, na dramatičan.

S tog stanovišta, izgledi kapitalizma su prilično ružičasti. Potrebe koje je podsticao stari kapitalizam u osnovi su bile slične osnovnim potrebama. Nasuprot tome, potrebe koje je novi kapitalizam u stanju da podstakne su potpuno i savršeno suvišne i veštačke. To je razlog zašto se, preko tih potreba, novi kapitalizam neće ograničiti na to da istorijski promeni samo jedan tip čoveka već samo čovečanstvo. Treba dodati da konzumerizam može da stvori *nepromenljive* „društvene odnose“ ili tako što će, u najgorem slučaju, stari klerofašizam zameniti novim tehnofašizmom (to bi se moglo dogoditi samo ako ovaj drugi uspe da se predstavi kao antifašizam) ili, što je verovatnije, tako što će kao kontekst za svoju hedonističku ideologiju stvoriti kontekst lažne tolerancije i lažnog laicizma: to jest, lažnog ostvarenja građanskih prava.

U oba slučaja, prostor za pravu revolucionarnu *drugost* biće ograničen na utopiju ili na sećanje, što će ulogu marksističkih partija svesti na onu socijaldemokratsku – iako bi to, sa istorijskog stanovišta, bilo nešto potpuno novo.

ŠESTI PARAGRAF

Dragi Panela, dragi Spadača, dragi radikalni prijatelji, pokazali ste pravo svetačko strpljenje preva svima, samim tim, i prema meni: drugost ne postoji samo u klasnoj svesti i revolucionarnoj marksističkoj borbi. Ona, sama po sebi, postoji i u kapitalističkoj entropiji. Tu poprima (ili bolje rečeno, trpi, često strašno) svoju konkretnost, svoju činjeničnost. Ono što ta drugost jeste i ono od čega se ona sastoji jesu dve kulturološke činjenice. Između te dve činjenice vlada odnos zloupotrebe, često užasne. Sve do sada, prava uloga marksizma bila je da taj odnos preobrazi u onaj dijalektički: u dijalektički odnos između kultu-

re vladajuće klase i kulture potčinjene klase. Takav dijalektički odnos neće biti moguć u kontekstu u kojem kultura potčinjenih nestaje, u kojem se ona uklanja i zapravo ukida, da tako kažem. Zato se moramo boriti za očuvanje svih oblika kulture, alternativnih i potkulturnih. I to je ono što ste vi radili od početka, naročito poslednjih godina. Uspevalo vam je da te alternativne i potkulturne oblike kulture pronalazite svuda: u centru grada i u najudaljenijim, zamrlim, nepristupačnim zabitima. To ste radili bez respekta prema bilo kom ljudskom autoritetu, bez lažnog dostojanstva, ne podležući nijednoj uceni. Niste se plašili ni kurtizana, ni publikana,²⁴ niti – i to sve govori – fašista.

SEDMI PARAGRAF

Građanska prava su u suštini prava drugih. S druge strane, koncept drugosti je skoro neograničen. U svoj dobroti i beskompromisnosti, niste pravili razliku. Do kraja ste se zalagali za svaki mogući oblik drugosti. Ali, nešto moram da primetim. Jedna vrsta drugosti se tiče većine, dok se druga vrsta drugosti tiče manjina. Problem uništenja kulture potčinjene klase, koje se opaža kao uklanjanje dijalektalne drugosti i, samim tim, kao pretnja, problem je koji se tiče većine. Problem razvoja se tiče većine. I pitanje abortusa se tiče većine. U stvari, radnici i seljaci, muževi i žene, očevi i majke, jesu ta većina. U kampanjama za pravo na razvod i abortus, imali ste velikog uspeha u odbrani drugosti uopšte. To je, kao što dobro znate, velika opasnost. Za vas – iako vi znate kako da reagujete – ali i za celu zemlju, koja, naročito na onim kulturnim nivoima koji se smatraju višim, po pravilu reaguje loše.

Šta time hoću da kažem?

Pošto su ekstremisti, o kojima sam govorio u prvom paragrafu svog izlaganja, usvojili građanska prava u marksističkoj verziji, građanska prava su postala ne samo deo svesti već i dinamike cele italijanske vladajuće klase koja veruje u progres. Ne mislim na vaše simpatizere. Ne mislim ni na sve one do kojih ste uspeli da doprete, u najudaljenijim i najrazličitijim mestima, što je činjenica na koju ste s pravom ponosni. Mislim na socijalističke intelektualce, na komunističke intelektualce, na intelektualce s katoličke leve, na intelektualce uopšte, *sic et simpli-*

²⁴ U starom Rimu, javni službenici, koji su ubirali putarine i porez.

citer („prosto naprosto“): u toj masi intelektualaca – zahvaljujući vašem uspehu – vaša neukrotiva strast za slobodom bila je kodifikovana i poprimila sigurnost konformizma, a kroz „model“ koji su mladi ekstremisti uvek spremni da oponašaju, čak i terorizma i demagogije.

OSMI PARAGRAF

Svestan sam da je ovo što govorim veoma ozbiljno. S druge strane, to je bilo nužno. Šta bih inače radio ovde? Naznačiću vam – u času opravdane euforije na levisi – ono što po meni predstavlja najveću i najgoru opasnost koja nam pretilo, naročito nama intelektualcima, u bliskoj budućnosti. To je nova *trahison des clerics* (izdaja intelektualaca): ²⁵ novi pakt; nova pristupnica; nova predaja pred *fait accompli* (svršenim činom); novi režim, makar samo u obliku nove kulture i novog kvaliteta života.

Ponoviću ono što sam rekao na kraju petog paragrafa: konzumerizam je u stanju da stvori nove, *nepromenljive* društvene odnose, kroz novi oblik proizvodnje, „tako što će kao kontekst za svoju hedonističku ideologiju stvoriti kontekst lažne tolerancije i lažnog laicizma: to jest, lažnog ostvarenja građanskih prava.“

Masa intelektualaca koja se oslanjala na vas, na osnovu marksističkog pragmatizma ekstremista, koja je borbu za građanska prava ugradila u svoj progresivni kodeks, odnosno, u svoj levičarski konformizam, u stvari samo igra po diktatu vlasti: što je neki progresivni intelektualac fanatičnije ubeđen u vrednost svog doprinosa ostvarenju građanskih prava, utoliko više prihvata suštinski socijaldemokratsku ulogu koju mu vlast nameće, i tako, kroz zalaganje za lažna i sveobuhvatna građanska prava, ukida svaku pravu drugost. *Vlast se sprema da preuzme progresivne intelektualce kao svoje sveštenstvo*. Ona je već počela da izdaje nevidljive propusnice u svoje nevidljive odaje, tako što im u džepove gura nevidljive članske karte.

Naspram svega toga, ostaje vam (verujem) da prosto i dalje budete svoji: a to znači da budete uvek neprepoznatljiviji. Da odmah zaboravite na svoj veliki uspeh i nastavite, neustrašivo, uporno, većito protiv; da

²⁵ Aluzija na čuveni esej Žilijena Bende, *Izdaja intelektualaca* (Julian Benda, *La trahison des clerics*, 1927; Socijalna misao, Beograd, 1996; Politička kultura, Zagreb, 1997).

zahtevate, da želite, da se poistovećujete sa svime što je drugačije; da skandalizujete; da hulite.

„Intervento al congresso del Partito radicale“, *Saggi sulla politica e sulla società*, Mondadori, Milano 1999, str. 706–715.

Trasumanar e organizzar

Razgovor s Pjerom Paolom Pazolinijem
Žan-Mišel Garder, 1971.

Pazolini filmski režiser je neko vreme zasenjivao Pazolinija pisca. Onda su se, u kratkom razmaku, pojavili šest tragedija²⁶ i jedna zbirka eseja,²⁷ ali i knjiga pesama *Trasumanar e organizzar* (Milano, Garzanti 1971), koja je razbila poetski muk koji je trajao još od zbirke *Poesia in forma di rosa* (Poezija u obliku ruže, 1964).

Ž. M. Garder

Jean-Michel Gardair. Da li je vaše ćutanje bilo posledica neke „poetske krize“?

Pier Paolo Pasolini: Recimo da sam posle zbirke *Poesia in forma di rosa* imao osećaj da sam iscrpeo određeni lingvistički svet, uživanje u nekim izvorima, nekim rečima. Nisam odmah prekinuo s tim; u stvari, prvo sam pokušao da obnovim sebe, po svaku cenu. Ali, za tako nešto, nije dovoljna snaga volje. Nema preporoda bez istinskog unutrašnjeg preporoda. I tako sam se, u međuvremenu, radije izražavao kroz druge: kroz svoje glumce, kroz likove iz mojih tragedija. A kada sam, pre otprilike dve godine, ponovo počeo da pišem poeziju, shvatio sam da se poetski preporod, kojem sam se nadao i uzalud tragaao za njim, dogodio

²⁶ *Orgia*, (1966–1970) 1968; *Porcile*, (1967–1972), 1968; *Calderón* (1967), 1973; *Affabulazione* (1966–1970), 1977; *Pilade* (1966–1970), 1977; *Bestia da stile* (1966–1974), 1977.

²⁷ *Dal Laboratorio (Appunti en poète per una linguistica marxista)* (1965), *Il codice dei codici* (1971), etc., nešto kasnije objedinjeni u zbirci, P. P. Pasolini, *Empirismo eretico*, Milano, Garzanti, 1972.

spontano. Većina reči i figura koje su činile osnovu moje ranije poezije, potpuno su nestali iz ove poslednje zbirke.

JMG: Da li je to toga došlo zahvaljujući proširivanju vaših kulturnih horizonata?

PPP: Znače, moje kulturni horizonti su se u stvari suzili. Nisam više onaj strastveni čitalac od pre deset godina. Film me je napravio manje civilizovanim, manje kulturnim, kao i sve filmske stvaraoce. Ne, dakle; samo sam stariji. I otkrio sam da biti stariji znači imati manje budućnosti pred sobom, što za uzvrat znači veću slobodu. Opsednutost budućnošću je to što čoveka sprečava da bude slobodan. Izmišlja bezbroj dužnosti, samo zato da bi izbegao nepodnošljivu ideju o slobodi. Slično tome, pojam budućnosti je ono što izobličuje ideologije, bilo da je reč o katolicizmu, marksizmu ili makluanovskom liberalizmu, s njegovom mitskom perspektivom neodređenog blagostanja. Uglavnom, za mene je to bilo manje obogaćivanje kroz nova iskustva i čitanja, a više oslobođenje od onog neminovno licemernog, prevarantskog i beskrupuloznog mladića koji je govorio u mojim prvim pesmama.

JMG: Kako se ta evolucije ispoljava u vašoj poeziji?

PPP: Pre svega, kroz određeni humor. U mojim ranijim pesmama i romanima moglo je biti tragova komike, ali ne i humora. To je zbog nečega što jedva mogu da objasnim samom sebi: pošto sam izgubio sve iluzije, ipak sam nastavio da živim, ponašam se i pišem kao da ih još uvek imam. Na primer, iako više ne verujem u revoluciju, želim da ostanem na strani mladih koji se bore za nju. Pisanje pesama je takođe iluzija, a ipak ih i dalje pišem, iako poezija odavno nije onaj čudesni klasični mit, koji me je zanosio kao mladića. Za jednog mladog pesnika iz četrdesetih i pedesetih godina, bilo je nepojmljivo da piše za svoje savremenike: neminovno je pisao za potomstvo, sa svom retorikom koju to podrazumeva.

JMG: U kom smislu su vaše nove pesme formalno drugačije?

PPP: Uglavnom su pisane u formi dnevnika; pesme kao beleške, neke iskrene, direktne, neke napisane s crnim mislima, hoću da kažem, komponovane sa estetskim osećajem da se pišu beleške.

JMG: O čemu govore?

PPP: Pokušao sam da ih razvrstam, iako one u stvari čine jednu poemu, koja se stalno obnavlja i prekida. Ali, mogu se uočiti tri rela-

tivno povezane grupe. Prvu grupu čine „građanske“ pesme, posvećene, na primer, papi Piju XII, kao zagovorniku religije bliske hitlerovskoj ideologiji ili jevrejskom Zakonu, koja počiva na veri i nadi, ali nikako i na milosrđu; ili Panagulisu,²⁸ napadu na Rudiju Dučkea,²⁹ smrti Ho Ši Mina, ubistvu Kenedija. Druga grupa, koju čine politički eksplicitnije pesme, govori o mojim ambivalentnim vezama, koje sam upravo spomenuo, s današnjem revolucionarnom omladinom, s levičarskim pokretom, itd. Treća grupa pesama je dnevnik mog najintimnijeg života, koji sam bestidno izložio javnosti. Ali, na neki čudan način, tu je i veliki broj pesama nadahnutih mojim prijateljstvom s Marijom Kalas.³⁰

JMG: Ali, da se vratimo na vaše pesme i zaključimo ovaj razgovor pitanjem s kojim je trebalo da ga započnemo: možete li da objasnite naslov vaše nove zbirke?

PPP: „Trasumanar“ je pojam kojim Dante u *Raju* označava neizrecivost mistične askeze.³¹ „Organizzar“ je, naravno, parodijska suprotnost. U stvari, više ne verujem u dijalektiku i kontradikcije već samo u čiste suprotnosti. Ne pretvaram se da pretačem u stihove neizrecivost koju

²⁸ Aleksandros (Alekos) Panagulis (1939–1976): grčki pesnik i političar. Pokušao atentat na vođu vojne hunte (1967–1974), pukovnika Jorgosa Papadopolusa, 1968, posle čega je bio uhapšen i mučen u zatvoru. Poginuo u saobraćajnoj nesreći 1976, za koju se veruje da je bila inscenirana. Prevođen na italijanski, a Pazolini je napisao predgovore za dve njegove zbirke: *Altri seguiranno: poesie e documenti dal carcere di Boyati* (Drugi će nas slediti: poezija i dokumenti iz zatvora Bojati, 1972) i *Vi scrivo da un carcere in Grecia* (Pišem vam iz zatvora u Grčkoj, 1974).

²⁹ Rudi Dutschke (1940–1979): jedna od najpoznatijih figura Socijalističkog saveza nemačkih studenata (Sozialistische Deutsche Studentenbund). Poznat po ideji o „dugom maršu kroz institucije“, koja je možda najviše doprinela racionalizaciji realpolitičke orijentacije među radikalnim elementima iz šezdesetih godina XX veka. Žrtva atentata iz 1968, koji je preživeo, iako s teškim posledicama.

³⁰ Maria Callas (1923–1977). Pazolini je ove pesme počeo da piše za vreme snimanja filma *Medea* (1969), sa Marijom Kalas u glavnoj ulozi.

³¹ Danteov neologizam iz prvog pevanja *Raja*: „Trasumanar significar per verba / non si poria; però lessemplo basti / a cui esperienza grazia serba“; „Za nadljudsko to stanje riječi nema/ stog nek je primjer dovoljan da znaju/ kojima milost to iskustvo sprema“. *Raj*, Pjevanje I, stihovi 70–73. Preuzeto iz, Giuseppe Zigaina, *Pasolini i smrt: Mit, alkemija i semantika „blistajućeg ništavila“*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1990, str. 201. Preveo Viktor Tadić.

samo život dopušta da iskusimo i pojмимо. A pošto nisam ni svetac, ni mistik, nemam nikakvo iskustvo o nebeskom blaženstvu. Ali, sve više me zadivljuje egzemplarno jedinstvo koje su neki najveći sveci, kao što je, recimo, sveti Pavle, ostvarili između aktivnog i kontemplativnog života. I to dvostruko lice ljudskog, ta dvostruka težnja imaginacije, ka utelovljenju i samorefleksiji, jeste ono što pokušavam da prikazem na tim stranicama, istrgnutim iz mog svakodnevnog života.³²

Jean-Michel Gardair , „An Interview with Pier Pasolini“, *Stanford Italian Review*, Vol. II, No. 2, Fall, 1982, str. 46–8. „Entretien avec Pier Paolo Pasolini“, *Le Monde*, 26. II 1971.

³² U razgovoru sa Žanom Difloom, Pazolini najavljuje ovu zbirku pesama na nešto drugačiji način: „*Duflot*: Dajući prednost povratku mitovima više nego obavezama u političkoj aktuelnosti, ne okrećete li leđa svakom obliku realizma? *Pasolini*: Moje precizno mišljenje u vezi s tim jest da je realist samo onaj tko vjeruje u mit, i obratno. *Duflot*: Možete li očitovati ovaj aforizam kroz svoje djelo? *Pasolini*: Znao da pripremam film o svetom Pavlu, o religioznoj ideologiji njegovog vremena, to jest, globalno, o gnosticizmu kroz različite struje mišljenja helenističkog perioda. (*San Paolo: Progetto per un film su san Paolo*, Einaudi, Torino, 1977, neostvareni scenario.) Upravo u vezi s tim otkrivam sve više, studirajući malo-pomalo mistike, da je drugo lice misticizma upravo 'činjenje', 'djelovanje', 'akcija'. Uostalom, buduća zbirka pjesama koju ću objaviti bit će naslovljena *Transumanar e organizzar*. Tim izrazom želim reći da je drugo lice 'transhumanizacije' (riječ je Danteova, u ovom apokopiranom obliku), ili duhovnog uzašća (nadjudskog), upravo organizacija. U slučaju svetog Pavla, drugo lice svetosti, ponesenosti u treće nebo, jest organizacija crkve. Moglo bi se mnogo reći o narodima koji, po našem mišljenju, postupaju samo na praktičan, pragmatičan način: zapravo su asketski i duboko religiozni.“ P. P. Pasolini, „Il sogno del Centauro. Incontro con Jean Duflot, 1969–1975“, *Saggi sulla politica e sulla società*, 1999, str. 1461–1462. Preuzeto iz G. Zigaina, *Pasolini i smrt*, str. 168–169. Preveo Viktor Tadić.

Injacio Butita: „Ja sam pesnik“

Injacio Butita (Ignazio Buttitta, 1899–1997), sicilijanski pesnik, koji je dobar deo života proveo na severu i pisao na svom južnjačkom, sicilijanskom dijalektu (na Siciliji se konačno skrasio tek u svojim poznim pedesetim godinama, u Bageriji, svom rodnom mestu). Pored snažne socijalne i političke crte (Butita je bio socijalista, zatim komunista), njegova poezija se čvrsto držala svojih pučkih korena i izražavala svest o značaju lokalnih narečja, s čijim nestankom iščezavaju i mnogi drevni, jedinstveni oblici osećajnosti, znanja, iskustva, cele kulture. To je izrazio i u svojoj pesmi „Jezik i narečje“ (1970),³³ na koju se Pazolini ovde osvrće.

Već godinama unazad pričam o tome kako osećam veliku nostalgiju za siromaštvom, svojim i drugih, i kako je pogrešno u siromaštvu videti zlo. Znam da su to reakcionarni stavovi, ali ipak sam ih izražavao, s ekstremno levičarskog stanovišta, iako ono nije bilo sasvim definisano, niti lako za definisanje. Danas, kada s tugom zatičem sebe okruženog ljudima koje više ne prepoznajem – tom mladom generacijom, koju su učinili nesrećnom, nemuštom, tupom i tako arogantnom, zbog dodatnih hiljadu lira koje im je prosperitet iznenada gurnuo u džepove – imamo mere štednje, obavezno siromaštvo. Smatram da su vladine „mere štednje“ potpuno neustavne, a naročito me dovodi do besa kada pomislim da se to radi „u skladu“ sa Svetom godinom.³⁴ Ali, kao „preteći znak“ povratka pravog siromaštva, to može samo da me raduje. Kažem, *siromaštva*, a ne *bede*. Prihvatio bih, naravno svako lično odricanje. Sve to bih nadoknadio kada bih na licima ljudi opet video onaj starinski osmeh; drevno poštovanje prema drugima, koje je u stvari bilo samo-poštovanje; ponos zbog onoga čemu je ljude učila njihova „siromašna“ kultura. Onda bi se možda moglo krenuti iz početka...

Buncam, svestan sam toga. Naravno, sadašnje ekonomske restrikcije, u kojima ima nečeg trajnog i koje nam svima, kao budućnost, nameću

³³ Ignazio Buttitta, „Lingua e dialettu“, *it.*, „Lingua e dialetto“, 1970, iz zbirke *Io faccio il poeta (Ja sam pesnik)*, Feltrinelli, Milano, 1972.

³⁴ Papa Pavle VI je proglasio predstojeću 1975. „Godinom obnove i pomirenja“ (Anno Santo del Rinnovamento e della Riconciliazione; „Giubileo del 1975“).

isti način života, mogu da znače samo jedno: da je, u očajničkoj nadi, bilo suviše lako prorokovati kako će istorija ljudskog roda od sada biti istorija totalne industrijalizacije i blagostanja, naime, „druga istorija“, u kojoj ni (stari) način života ljudi, niti marksistički način razmišljanja neće više imati nikakvog smisla. Možda je kulminacija te nastrane istorije već prošla, iako se još uvek ne usuđujemo da u to poverujemo; možda smo već počeli da se krećemo silaznom putanjom. Možda će ljudi onda moći da ponovo iskuse svoju prošlost, koju su veštački prevazišli i zaboravili, u nekoj vrsti bunila, mahnite nesmotrenosti.

Naravno (kao što sam pročitao kod Piovene),³⁵ ta obnova prošlosti dugo bi bila mukotrpna; bila bi to loša mešavina novog komfora i stare bede. Ali, čak bi i taj svet pometnije i haosa, tog „deklasiranja“, bio sasvim dobar. Sve je bolje od ovog načina života, koji je naše društvo tako bezglavo gradilo.

³⁵ Guido Piovene (1907–1974), jedan od vodećih pisaca i novinara tog vremena.

U takvoj situaciji, posle skoro trideset godina, iznenada sam opet počeo da pišem na furlanskom narečju. Možda neću nastaviti s time.³⁶ Nekoliko stihova koje sam tako napisao, možda će ostati *unicum*. Međutim, oni su simptom jednog svakako nepovratnog fenomena. U vreme kada sam pisao na dijalektu (prvo furlanskom, zatim rimskom), nisam imao automobil. Putovao sam biciklom, bez prebijene pare u džepu. I tako sve do svoje tridesete godine i kasnije. To nije bilo samo neko mladalačko siromaštvo. U celom tom siromašnom svetu oko mene, izgledalo je da dijalektima nije suđeno da nestanu, osim možda u nekoj budućnosti, toliko dalekoj da je delovala apstraktno. Izgledalo je da se italijanizacija Italije odvija uz veliki doprinos odozdo, upravo u obliku dijalekta i folkloru (a ne tako da se dominantni književni jezik zamenjuje dominantnim jezikom korporacija, kao što je danas slučaj). Među ostalim tragedijama koje smo doživeli (i koje sam osetio lično, čulno), u poslednjih nekoliko godina došlo je i do tragičnog gubitka dijalekata, kao jednog od najboljih trenutaka gubitka stvarnosti (koja je u Italiji oduvek bila posebna, ekscentrična, konkretna: nikada centralizovana; nikada „vlast“).

To čišćenje dijalekata, zajedno sa specifičnom kulturom koju svaki od njih izražava – čišćenje usled akulturacije koju nameće nova vlast konzumerističkog društva, vlast centralizovanija i, samim tim, neporedivo više fašistička od bilo čega zabeleženog u istoriji – tema je poeme jednog pesnika koji piše na dijalektu, i koja se i zove „Jezik i narečje“ (pesnik je Injacio Butita, a dijalekt sicilijanski).

Ljudi su uvek suštinski slobodni i bogati: možete ih baciti u lance, svući do gola, začepiti im usta, ali oni ostaju suštinski slobodni; možete im oduzeti posao, pasoš, sto za kojim jedu, ali oni opet ostaju suštinski bogati. Zašto? Zato što oni koji imaju vlastitu kulturu i koji se kroz nju izražavaju mogu biti samo slobodni i bogati, čak i kada je ono što tako izražavaju (s obzirom na postojanje vladajuće klase) beda i nedostatak slobode.³⁷

³⁶ Te nove pesme na furlanskom dijalektu objavljene su 1975, zajedno sa onim starim: *La nuova gioventù. Poesie friulane 1941–1974* (Einaudi, Torino). To je poslednja knjiga koju je Pazolini objavio za života. Iz nje je preuzet i poslednji tekst iz ovog izbora.

³⁷ U celom ovom pasusu Pazolini skoro doslovno parafrazira stihove Butitine pesme. Engleski i sicilijanski tekst mogu se pogledati na sledećoj adresi: <http://>

Kultura i ekonomski uslovi se savršeno poklapaju. Neka siromašna kultura (poljoprivredna, feudalna, dijalektalna) realno „zna“ samo za svoje ekonomsko stanje i ona se kroz njega izražava siromašno, ali u skladu s beskrajnom složenosti postojanja. Kultura dospeva u krizu *tek* kada se u njene ekonomske uslove umeša nešto strano (što se danas dešava skoro stalno, zbog neprekidnog dodira s potpuno drugačijim ekonomskim uslovima). Ta kriza je ono na čemu u seljačkom svetu istorijski počiva „razvoj klasne svesti“ (nad kojom većito lebdi bauk regresije). Prema tome, kriza je zapravo kriza vrednovanja sopstvenog načina života, opadanje sigurnosti u sopstvene vrednosti, što zatim prerasta u otvoreno odbacivanje (upravo to se dešava na Siciliji poslednjih godina, usled masovne emigracije mladih u Nemačku i na sever Italije). Simboli te brutalne i nimalo revolucionarne „devijacije“ kulturne tradicije jesu i likvidacija i omalovažavanje dijalekata, koji, iako statistički netaknuti – njima i dalje govori isti broj ljudi – više nisu ni način života, niti vrednost. Gitara dijalekta ostaje bez žica svakog dana.³⁸ Dijalekt još uvek ima mnogo novca, koji ne može da troši, i dragulja koje ne može da podari. Onaj ko govori na njemu je kao ptica pevačica u kavezu. Dijalekt je kao dojka koju su posisali i na koju sada pljuju (odricanje!). Ono što se (još uvek) ne može opljačkati je telo, njegove glasne žice, boja glasa, izgovor, mimika – koji ostaju isti kao i uvek. Ali, to je puko preživljavanje. Iako još uvek posedujemo taj tajanstveni organ, telo „sa sjajem koji mu treperi u oku“, ipak smo „u isti mah siromasi i siročad“.

Ova pesma, tako savršeno tragična, ima ekvivalent u drugoj pesmi, pod naslovom *Ozlojeđenost*.³⁹ Njen zaključak (ekspresivno savršen) takođe ne ostavlja nikakvu nadu. Pesnik, dijalektalni i popularni (u gramšijevskom smislu), sabira osećanja siromašnih, njihovu „žuč“, njihov gnev, njihove eksplozije mržnje: ukratko, on nastupa kao njihov tumač, zastupnik; ali on sam, pesnik, je buržuj.⁴⁰ Buržuj koji drži do svog

www.dieli.net/SicilyPage/Poetry/Buttitta.html (poslednji put posećena 24. VIII 2014).

³⁸ Opet stihovi iz pesme, citirani ili parafrazirani, bez navodnika, sve do kraja pasusa.

³⁹ „U rancuri“; *it.*, „Il rancore“, 1969, *Io faccio il poeta*, 1972. <http://www.antiwar-songs.org/canzone.php?id=30123&lang=it> (Poslednji put posećeno 24. VIII 2014.)

⁴⁰ Do kraja pasusa, parafrazirani stihovi iz pesme.

privilegovanog položaja, koji želi mir u svojoj kući, da bi zaboravio ratove u kućama drugih, koji je pseto, od iste sorte kao i tlačitelji. On ne želi ništa, nije mu potrebno ništa, osim krunice da bi uveče recitovao Zdravo Marijo, i da nema nikog ko bi došao s gvozdenom žicom i obesio ga o banderu.

Pre tog „bezizlaznog“ zaključka, tako savršeno i sadistički jasnog, celo telo poeme počiva na suzdržanosti, kao retoričkoj figuri koja izražava ono što pesnik poriče. Šta to Butita poriče, uzastopno i čak anaforično?⁴¹ Poriče da on sam, pesnik, oseća ozlojeđenost, mržnju, gnev i nepravdu, u sukobima s vladajućom klasom. Sve to su osećanja naroda, koja on samo tumači. Ali, upravo time Butita dokazuje suprotno. Zašto? Zato što njegovom knjigom dominira retorička figura mase izvučena iz velikog svečanog modela (kojem se zatim vraća). Taj model je dvosmislen, ali samo naizgled. To je model koji je tokom revolucionarnih godina u Rusiji bio izražen kroz dva glavna figurativna stila: formalizam i socijalistički realizam.

Sumarni potezi kojima Butita skicira narod su oni s nekog vrhunskog formalističkog „afiša“, dok njegov metar, koji oponaša strukturu oratorske dikcije s podijuma okićenog zastavama, zapravo sledi analitičke crte figure naroda iz socrealističkih prikaza. To je zbog toga što pesnik – pre nego što pozove da mu se presudi kao buržuju – primenjuje na sebe ono što propoveda masama. Butita bi sigurno morao da zna da se mase, naročito sicilijanske (kojima se ne može sporiti kapacitet za pobunu i gnev), nikada nisu uklapale u sliku koju je istorijska Komunistička partija imala o njima. Ta slika je *služila* partiji u njenim političkim taktikama, dok je, u drugoj instanci, *služila* pesnicima koji su pevali o tim taktikama. Pesnik koji je napisao „Jezik i narečje“ je prosto morao biti svestan toga. A opet, u tom načinu na koji je opisao mase – konvencionalnom i skoro lažnom – Butita nije bio nimalo neiskren. Slično viđenje masa, čiji zamah odgovara preciznosti komunističkog manirizma s početka XX veka, bilo je deo Butitine prave, to jest, formalne inspiracije. Oduvek je imao ambiciju da bude deo komunističkog rukovodstva: a ništa ne podstiče manirističko nadahnuće

⁴¹ Pre opisa svakog osećanja koje obuzima ljude, pesnik kaže: „To ne kažem ja/ to kažu oni.“ („Non lu dicu io/ iddi u dicinu“; *it.*, „Non lo dico io/ loro lo dicono.“)

tako dobro kao rukovodstvo koje još uvek nije vlast i koje je, u nekim slučajevima, i dalje opozicija i skoro ilegalno.

Neruda (koga citira Šaša,⁴² u svom predgovoru za Butitinu knjigu) pravi je primer za tu vrstu poetskog rada. Ali, dok je Neruda loš pesnik, ovaj skromni čovek iz Bagerije (Bagheria, Sicilija), sentimentalna, ekstrovertan, nevin, pravi *malnato*⁴³ – u skladu sa šemom koja važi za narodne pesnike – progonjen nedostatkom majčinske ljubavi, kojim je bio opsednut, kao većito siročić, jeste onaj koga bismo mogli nazvati dobrim pesnikom. Retorička figura naroda, koji, u gutuzijevskom svetlu,⁴⁴ ispunjava njegovu poeziju, stisnutih pesnica i sa razvijenim barjacima, postaje savršeno stvarna, kada je vidite (kao što je pesnik koji je napisao „Jezik i narečje“ jednostavno morao da je vidi) kao zastarelu.

Ona, naime, pripada svetlu koji je govorio na dijalektu, kojim danas više ne govori niko, osim sa osećanjem stida; svetlu koji je želeo revoluciju, koja je danas zaboravljena; svetlu u kojem je sve bilo prožeto milošću (i nasiljem), kojih se danas svi odriču.

„Ignazio Buttitta: *Io faccio il poeta*“, *Tempo*, 11. I 1974. *Scritti corsari*, Torino, 1975. „Ignazio Buttitta: *I Act the Poet*“, *In Danger: A Pasolini Anthology*, City Light Books, 2010, str. 143–148, na engleski preveo Jonathan „Jojo“ Richman.

⁴² Leonardo Sciascia (1921–1989), sicilijanski pisac i političar. Između ostalog, napisao roman *Todo modo* (1974), po kojem je Elio Petri snimio istoimeni film (1976), možda najbrutalniji prikaz mentaliteta vladajućih demohrišćana zabeležen u bilo kojoj formi. Šaša je autor još jednog romana po kojem je Petri snimio film, *A ciascuno il suo* (1966, film 1967), kao i romana *Il contesto* (1971), po kojem Frančesko Rosi snimio svoj čuveni film o „Olovnim godinama“, *Izuzetni leševi* (Francesco Rosi, *Cadaveri eccellenti*, 1976).

⁴³ Skromnog porekla.

⁴⁴ Renato Guttuso (1912–1987), sicilijanski slikar, komunista, takođe iz Bagerije.

Beleške za poeziju na južnjačkom dijalektu

Nema više *napred*.

Zašto ste dopustili da nam decu obrazuju buržuji? Zašto ste dopustili nam kuće prave buržuji? Zašto ste tolerisali da nam buržuji dovode duše u iskušenje?⁴⁵ Zašto ste se bunili samo na rečima dok se naša kultura,⁴⁶ malo po malo, pretvarala u buržoasku? Zašto ste pristali da nam tela žive po normama buržoaske kulture? Zašto se niste pobunili protiv naše strepnje, koja se iz dana u dan podgrevala, tako što su nam od siromaštva stalno otkidali još nešto, da bismo živeli kao malograđani? Zašto ste prvo prihvatili sve to kao svršen čin, i zašto ste onda, kada ste videli da se tu više ništa ne može učiniti, bili toliko skloni da „spasavate ono što se može spasiti“, i tako realno učestvujete u vlasti buržoazije?

Nema više *napred*.

Treba da se vratimo *nazad* i počnemo sve iz početka. Zato da nam decu više ne obrazuju buržuji.⁴⁷ Zato da nam kuće više ne prave buržuji.⁴⁸ Zato da nam buržuji više ne dovode duše u iskušenje. Zato da bi naša kultura, ako više ne može i ne treba da bude kultura siromaštva,⁴⁹ bila ona komunistička.⁵⁰ Zato da bi naša tela, ako im već nije suđeno da i dalje žive u nevinosti i misteriji siromaštva, mogla da žive u komunističkoj kulturi. Zato da bi naše brige, ako više ne treba da budu brige zbog siromaštva, bile brige zbog nasušnih dobara.

⁴⁵ Potročaške robe, televizija, itd. (Sve napomene, Pasolini.)

⁴⁶ Razumete, način života.

⁴⁷ U školi i van škole, da bi od njih napravili nižerazredne imitatore.

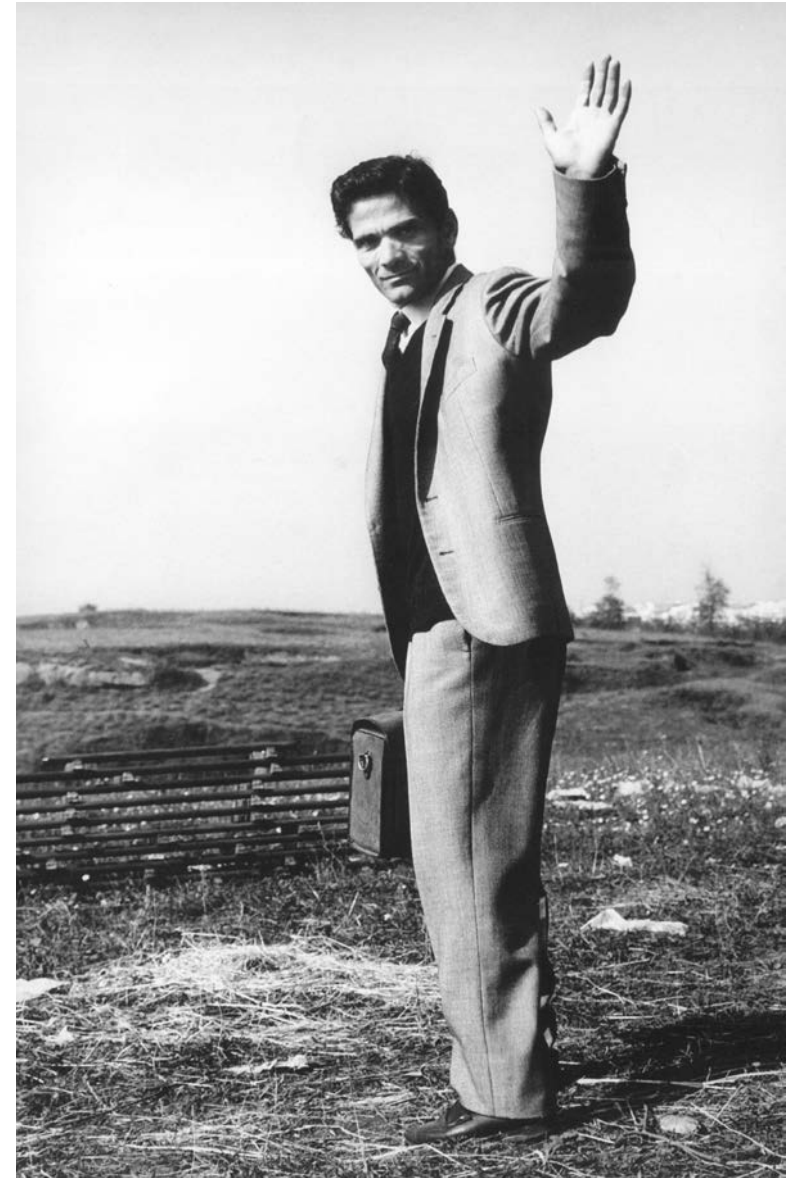
⁴⁸ Sa svime što ih okružuje.

⁴⁹ „Kultura“: seljačka, proleterska, paleoindustrijska, posebna, dijalektalna.

⁵⁰ Misli se na „kulturnu revoluciju“, u kojoj će marksistička hegemonija (Gramšij), na osnovu primenjene nauke i sopstvene ideologije, biti garant slobode svakog čoveka.

Vratimo se *nazad*, stisnutih pesnica, i počnimo sve iz početka. Onda više nećete pred sobom videti samo svršen čin buržoaske vlasti, koja se sada smatra večnom. Vaš problem više neće biti kako da „spasite ono što se može spasiti“. Nema više kompromisa. Vratimo se nazad. Živelo siromaštvo. Živela komunistička borba za nasušna dobra.

Pier Paolo Pasolini, „Appunto per una poesia in terrone“, *La nuova gioventù. Poesie friulane 1941–1974*, Einaudi, Torino, 1975, str. 245–246. P. P. Pasolini, „Note on Poetry Down South“, *In Danger: Pasolini Anthology*, City Light Books, San Francisco, 2010, str. 43–44 (u toj verziji, Pasolinijeve napomene nisu prevedene).

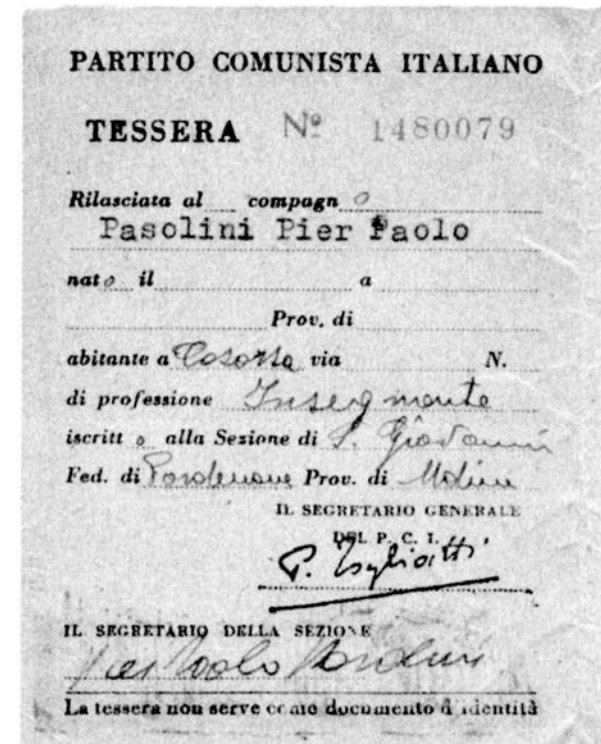

Pjer Paolo Pazolini
POVRATAK SVITACA
Scritti politici 1968-1975

Kompletna knjiga se može preuzeti sa stranice Porodične biblioteke.

Štampano izdanje, za sada, ne postoji. Pored jedinstvenog fajla, svi tekstovi su priređeni i kao serija bukleta (prema poglavljima zbirke):

1. Salò
2. Dragi Đenarijelo
3. Olovne godine
4. Komunizam
5. Razgovor o Pazoliniju i drugi prateći tekstovi (*Prolog, Predgovor, odlomci i komentari iz Petog poglavlja, itd.*)

Pazolinijeva partijska knjižica iz 1949, izdata od partijske organizacije u Pordenoneu (Furlanija-Julijska krajina). Iste godine je bio isključen iz partije, posle optužnice koja je protiv njega bila podignuta zbog „opscenog ponašanja i zavođenja maloletnika“.